

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Lucie Hávová

Právní institut vypořádání

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Michaela Hendrychová, CSc.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 6. 12. 2011

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 6. 12. 2011

.....
Lucie Hávová

OBSAH

ÚVOD	3
1. PRÁVNÍ INSTITUT VYPOŘÁDÁNÍ	4
2. VYPOŘÁDÁNÍ PODÍLOVÉHO SPOLUVLASTNICTVÍ	5
2.1. Institut podílového spoluvlastnictví	5
2.2. Vypořádání dohodou spoluvlastníků.....	7
2.3. Vypořádání podílového spoluvlastnictví rozhodnutím soudu.....	8
2.3.1. Reálné rozdělení věci soudem	11
2.3.2. Příkazání věci za náhradu	13
2.3.3. Prodej věci a rozdělení výtěžku.....	15
2.4. Úprava de lege ferenda.....	16
3. VYPOŘÁDÁNÍ SPOLEČNÉHO JMĚNÍ MANŽELŮ	21
3.1. Institut společného jmění manželů.....	21
3.2. Způsoby vypořádání SJM	25
3.2.1. Zákonné zásady vypořádání	26
3.2.2. Vypořádání SJM dohodou manželů	28
3.2.3. Vypořádání SJM rozhodnutím soudu.....	31
3.2.4. Vypořádání SJM podle zákonné domněnky.....	33
3.3. Vypořádání SJM v dědickém řízení	35
3.4. Vypořádání SJM za trvání manželství	36
3.4.1. Vypořádání v důsledku uložení trestu propadnutí majetku.....	36
3.4.2. Vypořádání SJM v insolvenčním řízení	37
3.4.3. Vypořádání SJM v důsledku modifikace zákonného režimu	40
3.5. Úprava de lege ferenda.....	41
4. VYPOŘÁDÁNÍ DĚDICŮ V DĚDICKÉM ŘÍZENÍ	48
4.1. Dohoda o vypořádání dědictví	49
4.2. Potvrzení nabytí dědictví podle dědických podílů	51
4.3. Úprava de lege ferenda.....	52
5. DALŠÍ PŘÍPADY VYPOŘÁDÁNÍ	56
5.1. Vypořádání mezi vlastníkem a držitelem.....	56
5.2. Vypořádání mezi solidárně zavázanými/oprávněnými subjekty.....	61
5.3. Vypořádání v důsledku bezdůvodného obohacení.....	64
ZÁVĚR	69
POUŽITÁ LITERATURA	70
THESIS ABSTRACT	72

Použité zkratky

InsZ	zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení insolvenční zákon, ve znění pozdějších předpisů
LZPS	Listina základních práva a svobod
NOZ	vládní návrh nového občanského zákoníku
NS	Nejvyšší soud České republiky
ObčZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
o. s. ř.	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
R	rozhodnutí uveřejněné ve sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek vydávané Nejvyšším soudem České republiky s uvedením čísla a ročníku
SJM	společné jmění manželů
TrZ	zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
ÚS	Ústavní soud České republiky
ZoR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
ZoVB	zákon č. 72/1994 Sb., o vlastnictví bytů, ve znění pozdějších předpisů

Úvod

Právní institut vypořádání se objevuje v řadě právních předpisů. Předně se lze s tímto institutem setkat v občanském zákoníku, kde je podrobně a uceleně upraven zejména v souvislosti se zánikem společného jmění manželů a podílového spoluvlastnictví. Vypořádání se však provádí i v některých dalších případech. Cílem mé práce bude popsat a rozebrat ty nejběžnější z nich.

Pojem vypořádání se v občanském zákoníku objevuje v několika ustanoveních, konkrétně ve spojení se zánikem podílového spoluvlastnictví, se zánikem společného jmění manželů a v souvislosti s vypořádání dědiců v dědickém řízení. K majetkovému vypořádání však reálně dochází i v řadě dalších situací, přestože občanský zákoník pojem vypořádání výslovně nepoužívá. Fakticky dochází k vypořádání mezi vlastníkem a držitelem, mezi solidárně zavázanými nebo oprávněnými subjekty, či mezi postiženým a obohaceným. Daly by se jistě najít i některé další případy, kde se institut vypořádání uplatní, avšak s ohledem na četnost těchto případů v praxi jim v práci nebude dán prostor.

Vlastní text práce je rozdělen do pěti základních kapitol, které se dále vnitřně člení. V úvodní kapitole je právní institut vypořádání charakterizován z obecného hlediska. Následující dvě kapitoly jsou věnovány vypořádání podílového spoluvlastnictví a společného jmění manželů. Tato problematika tvoří převážnou část obsahu mé práce, neboť je v těchto případech institut vypořádání upraven nejuceleněji. Čtvrtá kapitola je zaměřena na vypořádání dědiců, které probíhá v rámci obligatorního dědického řízení. V závěrečné kapitole jsou pak krátce rozebrány některé další případy, kdy dochází mezi subjekty k majetkovému vypořádání, i když to zákonem není výslovně zmíněno. Jde o vypořádání mezi vlastníkem a držitelem, mezi solidárně zavázanými či oprávněnými subjekty, jakož i o vypořádání, k němuž dochází v důsledku bezdůvodného obohacení. V souvislosti s plánovanou rekodifikací soukromého práva jsou na konci každé kapitoly nastíněny nejvýznamnější změny, které se v jednotlivých oblastech vypořádání dají očekávat.

Právní institut vypořádání

Institut vypořádání je významným institutem občanského práva, jehož prostřednictvím dochází k zániku dosavadních právních vztahů mezi dvěma a více subjekty a zároveň ke vzniku hmotněprávních vztahů nových, které odpovídají změněným právním poměrům. Smyslem vypořádání tedy je přizpůsobit a upravit právní vztahy několika subjektů, tak aby odpovídaly novým právním poměrům, které mezi nimi nastaly v důsledku právem předvídané skutečnosti. Tímto dojde k obnovení majetkové rovnováhy a právní jistoty ve vzájemných vztazích.

Ačkoli občanský zákoník výslovně zmiňuje institut vypořádání jen v souvislosti se zánikem společného jmění manželů, se zánikem podílového spoluvlastnictví a v souvislosti s vypořádáním dědiců v rámci dědického řízení, fakticky se tento institut uplatní i v řadě dalších situací. Ve všech těchto případech je obsah i rozsah vypořádání různý, a to jak vzhledem k okolnostem, za kterých k vypořádání dochází, tak i s ohledem na způsob, jakým jsou vztahy mezi subjekty vypořádány.

V souladu se základními zásadami občanského práva je preferovaným způsobem vypořádání dohoda účastníků. Jedná se o ideální formu řešení vztahů mezi subjekty, která umožňuje přihlídnout k jejich individuálním zájmům a potřebám a tímto předejít i jejich budoucím sporům. Při uzavírání dohody nejsou účastníci vázáni pravidly ani způsoby vypořádání a mohou si tak majetkové vztahy uspořádat podle své vůle. Není-li dohoda mezi účastníky dosaženo, přichází v úvahu další možnosti vypořádání uvedené v zákoně. Většinou jsou majetkové poměry autoritativně vypořádány rozhodnutím státního orgánu – soudu. Děje se tak zásadně na návrh některého z účastníků, jen výjimečně soud postupuje ze své úřední povinnosti. Na rozdíl od účastníků jsou soudu závazně stanovena určitá pravidla, které musí při svém postupu dodržovat.

2. Vypořádání podílového spoluvlastnictví

2.1. Institut podílového spoluvlastnictví

Institut podílového spoluvlastnictví je v občanském zákoníku upraven v ustanoveních § 136 až § 142. V nich se stanoví, že věc může být v podílovém spoluvlastnictví více vlastníků. O spoluvlastnictví se tedy jedná v případě, že vlastnické právo k jediné a téže nerozdělené věc náleží současně více osobám. Všichni účastníci dohromady se pak pokládají za jediného vlastníka společné věci, mají stejná oprávnění jako vlastník individuální, právo každého z nich je však zásadně omezeno stejnými právy ostatních.

Vzhledem k mnohosti subjektů spoluvlastnického vztahu musí být vzájemný poměr mezi spoluvlastníky určitým způsobem určen. K tomu slouží spoluvlastnický podíl, který vyjadřuje míru, jakou se spoluvlastníci podílejí na právech a povinnostech vyplývajících ze spoluvlastnictví ke společné věci. Jde tedy o podíl pomyslný neboli ideální, jehož výše v žádném případě neodpovídá určité části věci, k níž by byl spoluvlastník oprávněn vykonávat vlastnické právo, ale pouze číselně vyjadřuje míru účasti spoluvlastníka na vlastnickém vztahu ke společné věc. To platí i v případě, že předmětem spoluvlastnictví je věc, kterou lze objektivně rozdělit.

Naproti spoluvlastnictví ideálnímu stojí spoluvlastnictví reálné, které náš právní řád nezná. V reálném spoluvlastnictví náleží jednotlivým spoluvlastníkům konkrétně vydělené části společné věci, s nimiž jsou spoluvlastníci oprávněni disponovat. Jistou kombinací ideálního a reálného spoluvlastnictví přináší do českého právního řádu zákon o vlastnictví bytů. Podle tohoto zákona je vlastník bytové jednotky nebo nebytového prostoru zároveň spoluvlastníkem společných částí domu (přitom bytová jednotka či nebytový prostor mají povahu reálně vydělené části společné věci).¹

Velikost spoluvlastnického podílu, vyjádřená procentem nebo zlomkem, je určena především dohodou spoluvlastníků při vzniku spoluvlastnictví. Může však být stanovena i jiným právním úkonem (např. závětí), rozhodnutím soudu, výjimečně i zákonem. Není-li výše podílu žádným způsobem určena, uplatní se nevyvratitelná právní domněnka o stejné výši podílů všech spoluvlastníků (§ 137 odst. 2 ObčZ).

¹ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník – Velký akademický komentář, 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 617

Dohodnuté nebo stanovené podíly mohou být změněny jen způsobem, kterým spoluvlastnictví vzniká nebo zaniká. Velikost spoluvlastnického podílu je významná zejména ve vzájemných vztazích mezi spoluvlastníky, svou roli však bude hrát i při zrušení a vypořádání spoluvlastnictví, a to jako jedno z kritérií při rozhodování soudu.

Vznik podílového spoluvlastnictví není v občanském zákoníku zvláště upraven, uplatní se tudíž obecná ustanovení o nabývání vlastnictví podle § 132 an. ObčZ. Ze spoluvlastnictví k věci vyplývají určitá práva a povinnosti, jež jsou obsahem spoluvlastnického vztahu. Ta jsou obvykle členěna do tří skupin.

Obsahem první skupiny jsou práva a povinnosti, která vyplývají ze vzájemného vztahu mezi spoluvlastníky při hospodaření se společnou věcí. V těchto vnitřních vztazích hraje významnou roli velikost spoluvlastnického podílu, neboť o hospodaření se společnou věcí rozhodují spoluvlastníci většinou počítanou podle velikosti spoluvlastnických podílů. Platí zde tzv. většinový princip neboli princip majorizace. Přehlasování menšinová spoluvlastníci mají možnost zvrátit přijaté rozhodnutí, jen pokud se jedná o důležitou změnu společné věci (např. přestavbu, přeměnu louky na pole). V těchto případech mohou žádat, aby o změně rozhodl soud.

Druhou skupinu tvoří práva a povinnosti všech spoluvlastníků vůči třetím osobám ohledně společné věci. V těchto vztazích platí, že z právních úkonů týkajících se společné věci jsou spoluvlastníci vůči třetím osobám oprávněni a povinni společně a nerozdílně (§ 139 odst. 1 ObčZ). Aktivní či pasivní solidarita spoluvlastníků je tak založena přímo zákonem, aniž by to muselo být spoluvlastníky výslovně ujednáno. Vůči neoprávněným zásahům třetích osob je každý ze spoluvlastníků oprávněn sám se domáhat ochrany u soudu.

Do třetí skupiny náleží práva a povinnosti spoluvlastníků při nakládání se spoluvlastnickým podílem, zejména při jeho převodu. Občanským zákoník rozlišuje mezi převodem spoluvlastnického podílu na osoby blízké (§ 116 a § 117 ObčZ) a převodem na jiné fyzické či právnické osoby, který je omezen předkupním právem. Spoluvlastník, který hodlá úplatně převést svůj podíl na cizí osoby, je proto povinen jej nejprve nabídnout ke koupi spoluvlastníkům ostatním. Pokud tak neučiní, má spoluvlastník, jemuž podíl nebyl nabídnut, dvě možnosti – buď se může dovolat

neplatnosti úkonu, jímž byl spoluvlastnický podíl převeden třetí osobě, anebo se může domáhat (analogickým využitím úpravy překupního práva v rámci úpravy kupní smlouvy) na novém nabyvateli, aby mu věc převedl za stejných podmínek, jako ji nabyl. Uvedené možnosti jsou přitom alternativní, to znamená, že se oprávněná osoba nemůže dovolávat neplatnosti převodu spoluvlastnického podílu a zároveň po nabyvateli požadovat jeho odkoupení.

K zániku podílového spoluvlastnictví, kromě obecných způsobů zániku vlastnictví individuálního, může dojít i jeho zrušením. V obecné rovině totiž platí zásada, že nikoho nelze spravedlivě nutit k setrvání v majetkovém společenství, tedy ani ve spoluvlastnictví. V souladu s touto zásadou občanský zákoník umožňuje ukončit spoluvlastnický vztah na základě dvou právních skutečností, kterými jsou dohoda spoluvlastníků (§ 141 ObčZ) a rozhodnutí soudu (§ 142 ObčZ). Jak povaze soukromoprávních vztahů odpovídá, je upřednostňovaným způsobem dohoda spoluvlastníků.

2.2. Vypořádání dohodou spoluvlastníků

Dohoda spoluvlastníků je základním a zákonem preferovaným způsobem ukončení spoluvlastnického vztahu, který je upraven v ustanovení § 141 ObčZ. Jedná se o ideální formu řešení, která se uplatní jen tehdy, pokud lze mezi spoluvlastníky dosáhnout konsensu jak ohledně zrušení spoluvlastnictví, tak i ohledně jeho následného vypořádání. Dohoda o zrušení spoluvlastnictví musí těmto požadavkům vyhovovat, jinak by ji nebylo možné považovat za dohodu ve smyslu § 141 ObčZ. Přípustná tak není dohoda, podle které by mělo být zrušení a vypořádání spoluvlastnictví nahrazeno uznáním jednoho ze spoluvlastníků výlučného vlastnictví druhého spoluvlastníka ke společné věci.²

Dohody o vypořádání se musí účastnit všichni podíloví spoluvlastníci, i když se postavení některého z nich na základě dohody nemění. Jako právní úkon spoluvlastníků musí dohoda splňovat obecné náležitosti právních úkonů (§ 34 an. ObčZ). Písemná forma dohody je vyžadována, jen pokud je předmětem dohody nemovitost. U nemovitostí evidovaných v katastru nemovitostí je navíc nutný její následný vklad do katastru. Není-li dohoda uzavřena písemně, je každý

² Králík, M.: Podílové spoluvlastnictví v občanském zákoníku. Praha: C.H.Beck, 2008, str. 189

ze spoluvlastníků povinen vydat ostatním na požádání písemné potvrzení o tom, jak se vypořádali. Vydání písemného potvrzení se lze domáhat i soudní cestou, neposkytnutí potvrzení však nemá vliv na platnost uzavřené dohody.

Co se týká způsobu samotného vypořádání, neomezuje občanský zákoník spoluvlastníky pouze na určité způsoby vypořádání a ponechává tak na jejich vůli, jak si své majetkové vztahy do budoucna uspořádají. V úvahu budou přicházet zejména způsoby vypořádání uvedené v ustanovení § 142 ObčZ (reálné rozdělení věci, přikázání věci za přikázání věci za přiměřenou náhradu nebo její prodej), jejich vzájemná kombinace, příp. i jiný způsob vypořádání. Například zákon o vlastnictví bytů předpokládá, že v důsledku dohody spoluvlastníků budovy může vzniknout bytové vlastnictví. Podmínkou je, že se na základě vypořádání velikost spoluvlastnických podílů na budově rovná velikosti spoluvlastnických podílů na společných částech domu (§ 5 odst. 2 ZoVB). Dohoda se musí týkat společné věci jako celku, jejím předmětem mají být všechna dosavadní práva a povinnosti vzniklé na základě spoluvlastnických vztahů.

Dohoda o zrušení spoluvlastnictví může být uzavřena kdykoli za trvání spoluvlastnického vztahu, dokonce i v případě, že již bylo zahájeno soudní řízení o jeho zrušení a vypořádání, a to až do doby, než rozhodnutí nabude právní moci. Dohoda přitom může vypořádat zrušené spoluvlastnictví i jiným způsobem než soudní rozhodnutí.³

2.3. Vypořádání podílového spoluvlastnictví rozhodnutím soudu

Ne vždy může být mezi spoluvlastníky dosaženo dohody. Jak bylo zmíněno, vychází zákon z koncepce, že nikdo nemůže být zásadně nucen v setrvání ve spoluvlastnickém vztahu, proto je v § 142 odst. 1 ObčZ umožněno kterémukoli ze spoluvlastníků obrátit se na soud s návrhem na zrušení spoluvlastnictví. Je přitom lhostejné, zda návrh na zrušení podají všichni spoluvlastníci nebo jediný z jejich množiny, z jakého důvodu jej podává i jaká je velikost jeho spoluvlastnického podílu.⁴ Podání návrhu totiž nepodléhá ustanovení § 139 ObčZ a princip majority se tu neuplatní.

³ Králík, M.: Podílové spoluvlastnictví v občanském zákoníku. Praha: C.H.Beck, 2008, str. 189

⁴ Sprinz, P.: Zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, 1. 10. 2008

zdroj: <http://epravo.cz/top/clanky/zruseni-a-vyporadani-podiloveho-spoluvlastnictvi-55235.html>

Spoluvlastník je oprávněn podat návrh na likvidaci spoluvlastnictví kdykoli (jediným omezením je korektiv dobrých mravů), aniž by bylo možné přihlédnout k nevhodnosti podání v době, kdy by svým návrhem způsobil újmu ostatním spoluvlastníkům, což je jistým nedostatkem stávající právní úpravy. Dalším negativem platné úpravy je, že soudu není dána možnost, aby vyloučil spoluvlastníka ze spoluvlastnictví za náhradu. I v těchto případech je proto třeba podat návrh na zrušení a vypořádání spoluvlastnictví soudu. Pokud ale bude společná věc dělitelná, nemůže být vyloučení spoluvlastníka dosaženo, neboť společná věc za současné právní úpravy bude soudem rozdělena mezi jednotlivé spoluvlastníky.

Návrh na zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví je žalobou směřující k vydání rozhodnutí konstitutivní povahy – je z hlediska hmotného práva skutečností, kterou se zakládají nové vlastnické, příp. spoluvlastnické vztahy. V navazujícím soudním řízení má každá ze stran postavení jak navrhovatele, tak odpůrce (tzv. iudicium duplex). Soudu ze zákona vyplývá určitý způsob vypořádání vztahů mezi účastníky, není proto návrhy účastníků vázán a může spoluvlastnictví vypořádat i jiným než navrženým způsobem. Řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví se musí účastnit všichni podíloví spoluvlastníci, neboť se jedná o taková společná práva a povinnosti, že se rozsudek musí vztahovat na každého z nich. Spoluvlastnictví nelze zrušit a vypořádat jen vůči spoluvlastníkům některým.

Předmětem řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví může být jen společná věc jako celek, nikoli tedy jen spoluvlastnický podíl či část věci. Příslušenství, jako samostatná věc v právním slova smyslu, bude předmětem řízení, jen je-li to některým z účastníků navrženo. Neučiní-li účastníci předmětem řízení i příslušenství věci, nemůže se jím soud v řízení zabývat.⁵

Možné způsoby vypořádání spoluvlastnictví a jejich pořadí jsou stanoveny v § 142 odst. 1 ObčZ. Na prvním místě hovoří zákon o rozdělení věci. Není-li rozdělení věci dobře možné, přikáže soud věc za přiměřenou náhradu jednomu nebo více spoluvlastníkům; přihlédne přitom k tomu, aby věc mohla být účelně využita. Nechce-li věc žádný ze spoluvlastníků, nařídí soud její prodej a výtěžek rozdělí podle podílů.

⁵ srov. rozsudek NS ze dne 5. 9. 2005, sp. zn. 22 Cdo 1644/2005, dostupný na www.nsoud.cz

Způsoby vypořádání i jejich pořadí jsou pro soud zásadně závazné.⁶ Soud nemůže provést vypořádání spoluvlastnictví jiným, než v tomto ustanovení uvedeným způsobem, a to ani kdyby tak bylo účastníkem řízení navrhováno.⁷ Rovněž je povinen respektovat zákonem dané pořadí způsobů a nemůže jej libovolně měnit. Při vypořádání soud přihlédně k velikosti podílů a účelnému využití věci. Tato pravidla se nepoužijí při vypořádání spoluvlastnictví prodejem společné věci.

Soud návrhu na zrušení a vypořádání spoluvlastnictví zásadně vyhoví. Může jej zamítnout jen ve výjimečných případech, a to z důvodů zvláštního zřetele hodných. Jedná se o výjimku ze zásady, že nikdo nemůže být nucen setrvat ve spoluvlastnickém vztahu, která je upravena v § 142 odst. 2 ObčZ. Na základě tohoto ustanovení může soud upustit od zrušení a vypořádání spoluvlastnictví příkázáním věci za náhradu nebo prodejem věci a rozdělením výtěžku. Negativní rozhodnutí soudu tedy nepřichází v úvahu, pokud lze podílové spoluvlastnictví vypořádat reálným rozdělením věci.

Důvody zvláštního zřetele hodné nejsou v zákoně ani demonstrativně vyčteny. Z judikatury lze dovodit, že se jedná o skutečnosti převážně subjektivního charakteru, které se nacházejí jak na straně žalovaného (zdravotní stav odpůrce, jeho věk, sociální situaci případy apod.), tak i na straně žalobce (jeho úmysl věc prodat). Důvodem zvláštního zřetele hodného by mohl být i případ tzv. šikanózního výkonu práva navrhovatele ve smyslu § 3 odst. 1 ObčZ.

Zamítne-li soud návrh z důvodu zvláštního zřetele hodného, může se kterýkoli spoluvlastník domáhat vydání nového rozhodnutí, dojde-li v budoucnu k podstatné změně poměrů.

V rámci řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví je možné provést i tzv. vypořádání v širším slova smyslu. Při něm soud na návrh účastníků vypořádá i jejich vzájemné nároky, které mají základ ve spoluvlastnickém vztahu – může být například přihlédnuto k nákladům vynaloženým na společnou věc některým ze spoluvlastníků nebo k bezdůvodnému obohacení, které vzniklo spoluvlastníku v důsledku jeho užívání věci nad rozsah jeho spoluvlastnického podílu. U jednotlivých nároků je však vždy třeba přesně rozlišovat jejich právní povahu,

⁶ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník – Velký akademický komentář, 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 634

⁷ Jistou výjimkou ze zásady je možnost vypořádání podílového spoluvlastnictví k bytovému domu jeho rozdělením na bytové jednotky, která vyplývá ze zvláštního zákona, konkrétně z § 5 odst. 2 ZoVB.

protože promlčení a další právní otázky budou rozdílné, pokud jde o jednotlivé druhy těchto nároků.⁸ O uplatněných nárocích soud rozhoduje samostatným výrokem.

2.3.1. Reálné rozdělení věci soudem

Přednostním způsobem soudního vypořádání spoluvlastnictví je reálné rozdělení věci mezi spoluvlastníky podle velikosti spoluvlastnických podílů. Je-li rozdělení společné věci dobře možné, vypořádá soud spoluvlastnictví tímto způsobem, i když to žádný ze spoluvlastníků nenavrhl.

Základním předpokladem pro tuto variantu vypořádání je, že společnou věc lze vůbec reálně rozdělit. Možnost reálného rozdělení věci soud posoudí nejen z hlediska technické proveditelnosti, ale i z hlediska funkčnosti nově vzniklé věci. Rozdělením musí vzniknout takové samostatné věci v právním slova smyslu, které mohou i nadále plnit svoji funkci. Reálná dělitelnost věci však sama o sobě není dostačující. Rozdělení společné věci musí být totiž podle zákona nejen možné, ale „dobře možné“. Z toho vyplývá, že i věc, která – striktně vzato – je dělitelná, nemusí být vždy rozdělena podle § 142 odst. 1 ObčZ.⁹

Rozhodnutí soudu o tom, zda je rozdělení věci dobře možné či nikoli, může tedy vycházet z více hledisek. Podle soudní praxe se je třeba vzít v úvahu především otázku nákladů spojených s reálným rozdělením věci. Pokud by reálné rozdělení nebylo uskutečnitelné bez nákladných stavebních úprav, bylo by potřebné považovat z tohoto hlediska věc za reálně nedělitelnou.¹⁰ Další okolností, která může být důvodem závěru soudu o nemožnosti rozdělení věci, je neochota spoluvlastníků hradit náklady na rozdělení věci. Jestliže žádný ze spoluvlastníků není ochoten na provedení nezbytných stavebních úprav nic vynaložit, musí být stavba z tohoto hlediska považována za nedělitelnou.¹¹ Reálnému rozdělení věci naproti tomu nebrání, jestliže rozdělením nevzniknou díly (samostatné věci), které by svou hodnotou odpovídaly spoluvlastnickým podílům. Vzniklé rozdíly v hodnotě jednotlivých reálných dílů pak budou vyrovnány přiměřenou peněžitou náhradou,

⁸ Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J.: Občan a vlastnictví v českém právním řádu. Praha: Linde, 2002, str. 226

⁹ Fiala, J., Kindl, M. et al. : Občanský zákoník. Komentář. I. díl. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, str. 487

¹⁰ srov. usnesení NS ze dne 3. 8. 2005, sp. zn. 22 Cdo 92/2005, dostupné na www.nsoud.cz

¹¹ srov. R 45/1991

o které soud při reálném rozdělení věci též rozhodne.¹² Výše finanční náhrady přitom může být důvodem k posouzení věci jako reálně nedělitelné.

Reálně dělitelné budou především věci nemovité, tedy pozemky a stavby spojené se zemí pevným základem. O něco jednodušší se situace zdánlivě zdá být u pozemků (zvláště nezastavěných), které by bylo možné, pokud je brán ohled pouze na vytvoření měřičských předpokladů a vytyčení hranice, považovat za dělitelné v zásadě kdykoli. I v tomto případě je však třeba mít na zřeteli požadavek rozdělení „dobře možného“. Soudní praxí bylo dovozeno, že rozdělení pozemku není dobře možné, pokud by nově vzniklý pozemek nemohl sloužit svému účelu (např. zemědělskému, rekreačnímu, výrobnímu). K tomu dojde, zejména vzniknou-li rozdělením pozemky nevhodného tvaru, nepatrné rozlohy či samostatně nepřístupné. Rozdělení nemovitosti musí být dále v souladu se zvláštními, především stavebními, právními předpisy a lze jej provést jen na základě geometrického plánu. Stavby lze rozdělit pouze vertikálně. Při jejich dělení musí být kromě geometrického plánu vypracován navíc i znalecký posudek, protože samotné rozdělení parcely geometrickým oddělovacím plánem podle judikatury k reálnému rozdělení stavby nestačí.

Za jistou výjimku ze zásady vertikálního dělení stavby je možné považovat rozdělení obytného domu na bytové jednotky podle zákona o vlastnictví bytů (§ 5 odst. 2 ZoVB). Jde o další formu reálného rozdělení společné věci s tím, že základním způsobem reálného dělení věci je podle soudní praxe rozdělení domu na dva samostatné objekty (dvě od sebe oddělené nemovitosti). Možnost rozdělení obytného domu na bytové jednotky se vždy posoudí i z hlediska dalšího možného soužití účastníků v jednom domě. K takovému rozdělení soud přistoupí jen tehdy, pokud jsou vztahy mezi účastníky při užívání domu po delší dobu nekonfliktní a jejich neshody nevyžadují rozhodování soudu podle § 139 ObčZ.¹³ V opačném případě nelze považovat rozdělení za „dobře možné“. I zde je předpokladem, že se na základě vypořádání velikost spoluvlastnických podílů na budově rovná velikosti spoluvlastnických podílů na společných částech domu (§ 5 odst. 2 ZoVB).

Při zrušení a vypořádání spoluvlastnictví rozdělením věci je soudu umožněno

¹² Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M.: Občanský zákoník – komentář, 10. vydání. Praha: C.H.Beck, 2006, str. 580

¹³ srov. rozhodnutí NS sp. zn. 22 Cdo 559/2004, Právní rozhledy, 2004, č. 21

zřídít věcné břemeno k nově vzniklé nemovitosti ve prospěch vlastníka jiné nově vzniklé nemovitosti, a to i bez návrhu některého z účastníků. Soudem zřízené věcné břemeno může být spojeno jen s vlastnictvím určité nemovitosti a nelze jej vázat na konkrétní osobu. Účelem takto zřízeného věcného břemena bude především umožnit způsobilé užívání některé z nově vzniklých nemovitostí, např. umožnit přístup k nově vzniklé nemovitosti, umožnit užívání elektrické, vodovodní nebo plynové přípojky, existuje-li k rozdělené stavbě pouze přípojka jediná apod.

Zrušení a vypořádání spoluvlastnictví nemovité věci nesmí naproti tomu být na újmu osobám, kterým přísluší práva na nemovitosti váznoucí. Půjde zejména o práva odpovídající věcným břemenům a práva zástavní. Při reálném dělení nemovitosti proto musí soud poskytnout právům třetích osob přiměřenou ochranu tak, aby jejich právní postavení nebylo horší oproti stavu před rozdělením společné věci.

2.3.2. Příkazání věci za náhradu

Není-li rozdělení věci dobře možné, zabývá se soud v zákonném pořadí druhou variantou vypořádání podílového spoluvlastnictví, kterou je příkazání věci za náhradu. Při této formě vypořádání se společná věc přikazuje do výlučného vlastnictví, popř. do podílového spoluvlastnictví, jednomu nebo více spoluvlastníkům; vyloučeno je přikázat věc jiné osobě. Základní podmínkou pro takovýto postup soudu je, že spoluvlastník s přikázáním věci souhlasí. Proti jeho vůli mu nelze věc přikázat do vlastnictví, ani kdyby ostatní předpoklady (např. požadavek účelného využití věci) u něho byly splněny.¹⁴ Pokud je věc přikazována do podílového spoluvlastnictví, musí být v rozhodnutí určena i výše jednotlivých spoluvlastnických podílů.

Při rozhodování soudu musí být samozřejmě přihlédnuto k oběma zákonným kritériím, tj. k velikosti spoluvlastnického podílu i k účelnému využití věci. Prvořadý význam bude mít zejména kritérium účelného využití věci, které je u tohoto způsobu vypořádání zákonem znovu výslovně zmíněno, viz § 142 odst. 1 ObčZ. Podle soudní praxe se u obytných domů zkoumá například bytová potřeba spoluvlastníků, přihlíženo je i k tomu, kdo dům udržoval, opravoval, kdo do něj investoval, který

¹⁴ Fiala, J., Kindl, M. et al. : Občanský zákoník. Komentář. I. díl. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, str. 488

ze spoluvlastníků v nemovitosti podnikal apod. Obě zákonná hlediska je soud povinen vzít do úvahy vždy, nejde však o hlediska rozhodující.¹⁵ Rozhodnutí soudu může vyjít i z jiných relevantních skutečností, na jejichž základě může být věc přikázána i spoluvlastníkovi, kterému zákonem stanovená kritéria nesvědčí. Soud však musí vždy řádně zdůvodnit, proč nejsou zákonná kritéria v daném případě rozhodující. Odvolací soud by mohl tyto úvahy soudu zpochybnit, jen jsou-li zjevně nepřiměřené. Jako další kritérium pak bylo soudní praxí přijato hledisko solventnosti účastníka, a to jednak jako podmínka přikázání věci jednomu ze spoluvlastníků a také jako okolnost, k níž má soud přihlídnout při posouzení toho, komu má být věc přikázána (srovnání objektivní schopnosti poskytnout náhradu z hlediska dispozice s volnými finančními prostředky mezi spoluvlastníky, kteří zákonná kritéria pro přikázání rovnocenně splňují).¹⁶ Soud může přikázat věc jen tomu spoluvlastníkovi, resp. spoluvlastníkům, kteří prokáží schopnost přiměřenou náhradu zaplatit. K otázce solventnosti účastníka i k povinnosti poskytnout přiměřenou náhradu se vyjádřil také Ústavní soud.¹⁷ Ve svém nálezu se vyslovil, že konstitutivní rozhodnutí soudu ve svém důsledku pro spoluvlastníka, jehož podíl je přikázán ostatním spoluvlastníkům, znamená nucené odejmutí vlastnického práva a musí splňovat ústavní podmínky stanovené v čl. 11 odst. 4 LZPS, mezi něž patří i povinnost poskytnutí náhrady. Pokud závěr obecných soudů o solventnosti žalobce nemá oporu v provedených důkazech, neboť z výsledků provedeného dokazování nevyplývá podklad pro jednoznačný závěr soudů o tom, že by byl žalobce schopen poskytnout ostatním spoluvlastníkům při přikázání náhradu, nevyhovuje výsledek řízení před obecnými soudy obecným kritériím spravedlivého procesu, jak vyplývají z čl. 36 LZPS.¹⁸

Ohled je třeba brát i na dříve vyjádřenou zásadu, podle níž věc nelze přikázat tomu ze spoluvlastníků, který ji chce prodat. K té se přihlásila i judikatura současná, zároveň však zdůrazňuje, že tuto zásadu nelze s ohledem na změněné okolnosti konkrétního případu absolutizovat. Neuplatní se například v případě, kdy je předmětem bytový dům o více nájemních bytech, který z podílového spoluvlastnictví vylučovaný účastník dlouhodobě nevyužívá, zatímco druhý spoluvlastník se

¹⁵ srov. rozhodnutí NS sp. zn. 22 Cdo 1914/2004, Právní rozhledy, 2004, č. 4

¹⁶ Králík, M.: Podílové spoluvlastnictví v občanském zákoníku. Praha: C.H.Beck, 2008, str. 210

¹⁷ náleží ÚS sp. zn. III. 102/94

¹⁸ náleží ÚS sp. zn. II. 494/03

od počátku a v souladu se svým podnikatelským záměrem snaží získat celý dům do výlučného vlastnictví s cílem jej zrekonstruovat a bytové jednotky prodat zájemcům o jejich koupi.¹⁹

Spoluvlastníkům, kteří jsou rozhodnutím soudu ze spoluvlastnického vztahu vylučováni, náleží přiměřená náhrada. Její výše se vypočítá podle velikosti spoluvlastnických podílů z hodnoty věci v době rozhodování soudu s tím, že hodnota věci vychází podle soudní praxe z tzv. obecné ceny, tj. ceny, za níž by byla v souladu s nabídkou a poptávkou v daném místě prodána věc obdobných kvalit. Existence podílového spoluvlastnictví přitom není sama o sobě důvodem, pro který by měla být obecná cena nemovitosti stanovená pro účely vypořádání spoluvlastnictví snížena.²⁰

2.3.3. Prodej věci a rozdělení výtěžku

Poslední a nejméně častou formou vypořádání spoluvlastnictví je nařízení prodeje společné věci a následné rozvržení výtěžku takto získaného podle velikosti spoluvlastnických podílů. K této variantě vypořádání lze přistoupit jen tehdy, není-li rozdělení společné věci dobře možné a věc ani nelze přikázat některému ze spoluvlastníků, jelikož o ni žádný nemá zájem, popř. nesplňuje další podmínky pro její přikázání (např. nemá dostatek finančních prostředků na zaplacení přiměřené náhrady).

Rozhodnutí soudu o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví prodejem společné věci je rozhodnutím vydaným v nalézacím řízení a jako takové je tedy pouze exekučním titulem. K jeho výkonu je proto nezbytný návrh podaný některým ze spoluvlastníků exekučnímu soudu. Zda bude vypořádání spoluvlastnictví tímto způsobem fakticky realizováno, tak závisí na tom, jestli bude podán návrh na výkon rozhodnutí. V souvislosti s tím vyvstává otázka, jakým právním režimem se budou řídit vztahy mezi spoluvlastníky v případě pravomocně zrušeného, ale fakticky nevypořádaného spoluvlastnictví. Ta je v odborné literatuře vyřešena různě. Někteří se domnívají, že výrok rozhodnutí, kterým se tento způsob vypořádání spoluvlastnictví nařizuje, by měl znít tak, že soud zrušuje spoluvlastnictví k věci až jejím prodejem. Dokud tedy k prodeji nedojde, zůstane věc

¹⁹ srov. rozsudek NS ze dne 22. 7. 2004, sp. zn. 22 Cdo 946/2004, dostupný na www.nsoud.cz

²⁰ Králík, M.: Podílové spoluvlastnictví v občanském zákoníku. Praha: C.H.Beck, 2008, str. 216

i nadále v podílovém spoluvlastnictví.²¹ Podle jiných je však tento závěr výrazně sporný již ze základního pohledu, podle něž není prodej věci vyjádřením zrušení spoluvlastnictví, ale vypořádání spoluvlastnictví již zrušeného.²² Do úspěšného prodeje společné věci by se tak přiměřeně použila ustanovení o podílovém spoluvlastnictví.

Prodej věci je realizován formou veřejné dražby podle ustanovení občanského soudního řádu. V případě prodeje společné movité věci se posupuje podle ustanovení § 323 an. o. s. ř., v případě nemovitostí podle § 325 o. s. ř. Výtěžek získaný z prodeje společné věci se vyplatí mezi dosavadní spoluvlastníky podle velikosti spoluvlastnických podílů.

2.4. Úprava de lege ferenda

V souvislosti s očekávaným přijetím nového občanského zákoníku, jehož návrh byl dne 9. 11. 2011 ve třetím čtení schválen Poslaneckou sněmovnou ČR, budou na konci každé kapitoly nastíněny nejdůležitější změny, které nová právní úprava, zejména do oblasti vypořádání, přinese. V rámci rekodifikace dojde k určitým změnám i v právní úpravě podílového spoluvlastnictví.

Institut podílového spoluvlastnictví

Institut podílového spoluvlastnictví je v novém občanském zákoníku upraven v části třetí (absolutní majetková práva), v hlavě, která je věnována věcným právům. Vedle podílového spoluvlastnictví upravuje nový občanský zákoník i institut společenství jmění, který je na začátku vhodné zmínit a který je třeba od podílového spoluvlastnictví odlišovat. Společenství jmění je vymezeno tak, že nabude-li věc do vlastnictví více osob spojených na základě smlouvy, zákona nebo jiné právní skutečnosti ve společenství, ať již se jedná o manžele, osoby spojené v rodinné společenství, společenství dědiců nebo jiná obdobná společenství, platí, že každá z těchto osob má právo k celé věci. Přitom dokud společenství trvá, zásadně není možné domáhat se rozdělení společné věci a s podílem na věci nelze nakládat. Vlastnické právo ke společné věci zaniká zcizením společné věci nebo zánikem společenství. Na rozdíl od spoluvlastnictví je tedy společenství jmění nezávislé

²¹ Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J.: Občan a vlastnictví v českém právním řádu. Praha: Linde, 2002, str. 220

²² Králík, M.: Podílové spoluvlastnictví v občanském zákoníku, Praha: C.H.Beck, 2008, str. 221

na existenci věci, a tudíž se zánikem věci nezaniká.

V základních ustanoveních o podílovém spoluvlastnictví se stanoví, že spoluvlastníky jsou osoby, jimž náleží vlastnické právo k věci společně. Vždy se tedy jedná o to, že se alespoň dvě osoby sejdou v tomtéž právním poměru k jedinému právu.²³ Vzhledem k věci jako celku se spoluvlastníci považují za jedinou osobu a nakládají s věcí jako jediná osoba.

Pojetí spoluvlastnického podílu zůstává v novém zákoníku nezměněno – spoluvlastnický podíl vyjadřuje míru účasti každého spoluvlastníka na vytváření společné vůle a na právech a povinnostech vyplývajících ze spoluvlastnictví věci. Nově není upraveno předkupní právo. Naopak se výslovně stanoví, že každý ze spoluvlastníků je úplným vlastníkem svého podílu a může se svým podílem nakládat podle své vůle, pokud takové nakládání není na újmu právům ostatních spoluvlastníků. To však neznamená, že by nakládání s podílem nemohlo být omezeno, ať smlouvou či zákonem. V úvahu to připadá, zejména bylo-li spoluvlastnictví založeno pořízením pro případ smrti nebo jinou právní skutečností tak, že spoluvlastníci nemohli svá práva a povinnosti od počátku ovlivnit. V těchto situacích se proto navrhuje dispozitivně stanovit zákaz zcizení spoluvlastnického podílu, vyjma případy převodu na jiného spoluvlastníka nebo na osoby z okruhu osob spoluvlastníku nejbližších.²⁴

Vypořádání podílového spoluvlastnictví

V ustanovení §1132 odst. 1 NOZ je vyjádřena obecně uznávaná zásada, že nikdo nemůže být nucen ve spoluvlastnictví setrvat. Každý ze spoluvlastníků tak může v zásadě kdykoli žádat o své oddělení ze spoluvlastnictví, lze-li předmět spoluvlastnictví rozdělit, nebo o zrušení spoluvlastnictví. Nesmí tak ale žádat v nevhodnou dobu nebo jen k újmě některého ze spoluvlastníků. Nevhodnost se posuzuje se zřetelem na společnou věc, na její účelové určení, na způsob jejího využití apod.²⁵

²³ důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku – verze květen 2011, str. 867

zdroj:http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf

²⁴ důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku – verze květen 2011, str. 870

zdroj:http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf

²⁵ důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku – verze květen 2011, str. 874

zdroj:http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf

Podílové spoluvlastnictví lze zrušit jak dohodou, tak i rozhodnutím soudu. Preferovaným způsobem likvidace spoluvlastnictví zůstává i nadále dohoda spoluvlastníků. Ta musí obsahovat ujednání o způsobu vypořádání s tím, že se spoluvlastníci mohou vypořádat rozdělením společné věci, jejím prodejem z volné ruky nebo ve veřejné dražbě s rozdělením výtěžku, anebo převedením vlastnického práva jednomu nebo více spoluvlastníkům s vyplacením ostatních. Rozdělení věci přitom není možné, pokud se jedná o společnou věc, která má jako celek sloužit k určitému účelu.

Nedohodnou-li se spoluvlastníci o zrušení spoluvlastnictví, rozhodne o něm na návrh některého ze spoluvlastníků soud. Současně se zrušením spoluvlastnictví rozhodne soud vždy i o způsobu vypořádání. Prioritním způsobem soudního vypořádání zůstává i do budoucna rozdělení společné věci – „je-li to možné, rozhodne soud o rozdělení společné věci.“ Věc však nelze rozdělit, pokud by se tím podstatně snížila její hodnota. Výslovně se stanoví, že rozdělení věci nebrání nemožnost rozdělit věc na díly odpovídající přesně podílům spoluvlastníků, pokud se rozdíl vyrovná v penězích. Obdobně jako doposud může soud při zrušení spoluvlastnictví rozdělením společné věci zřídit služebnost nebo jiné věcné právo, vyžaduje-li to řádné užívání nově vzniklé věci bývalým spoluvlastníkem. Podle ustanovení § 1138 NOZ nelze dělit společné listiny. Nedohodnou-li se spoluvlastníci, u koho se uloží společné listiny, uloží je u nejstaršího spoluvlastníka. Ostatní spoluvlastníci pak obdrží na společný náklad úředně ověřené opisy nebo kopie.

Není-li rozdělení společné věci dobře možné, přikáže ji soud za přiměřenou náhradu jednomu nebo více spoluvlastníkům. Na rozdíl od dosavadní právní úpravy neobsahuje nový občanský zákoník hlediska rozhodná pro vypořádání (zejména hledisko účelného využití věci bylo pozůstatkem z občansko-totalitní úpravy), která se uplatnila zejména při přikázání společné věci některému ze spoluvlastníků, resp. některým spoluvlastníkům. Pokud věc nechce žádný ze spoluvlastníků, nařídí soud prodej věci ve veřejné dražbě. V odůvodněném případě může soud zároveň rozhodnout, že věc bude dražena jen mezi spoluvlastníky.

Významné je ustanovení § 1140 odst. 1 NOZ, podle kterého si spoluvlastníci při zrušení spoluvlastnictví vzájemně vypořádají pohledávky a dluhy, jež souvisejí se

spoluvlastnictvím nebo se společnou věcí. Napříště se tak bude vždy vypořádávat v tzv. v širším smyslu, což se doposavad v soudním řízení dělo jen na návrh některého z účastníků. Každý ze spoluvlastníků je oprávněn žádat úhradu splatné pohledávky, jakož i pohledávky, jejíž splatnost nastane do jednoho roku po účinnosti dohody o zrušení spoluvlastnictví nebo po zahájení řízení o zrušení spoluvlastnictví. V třetím odstavci téhož paragrafu je úprava doplněna tím, že prodá-li se věc, uhradí se po stržení nákladů prodeje všechny dluhy (dluhy širšího vypořádání) ještě předtím, než se mezi spoluvlastníky rozdělí výtěžek.

Podrobněji než nyní je upravena ochrana věcných práv třetích osob, kterým zejména rozdělení společné věci nemůže být na újmu. Toto základní pravidlo rozvádějí následující ustanovení se zřetelem ke služebnostem a podobným zatížením vázoucím na pozemku. O stavbách v této souvislosti řeč není, neboť stavby jsou součástí pozemku.²⁶

Zcela nově je upravena možnost odkladu zrušení spoluvlastnictví, kterou stávající občanský zákoník nezná. Zrušení spoluvlastnictví je možné odložit jednak dohodou spoluvlastníků, jednak rozhodnutím soudu.

Spoluvlastníci si mohou ujednat, že nebudou žádat zrušení spoluvlastnictví po určitou dobu, nejvýše však po dobu deseti let. Touto dohodou ovšem nemůže být vyloučena jiná dohoda pozdější. Byl-li odklad zrušení spoluvlastnictví ujednan na dobu delší deseti let, není taková dohoda neplatná, nýbrž se považuje za dohodu ujednanou na deset let. Odklad zrušení spoluvlastnictví si nicméně lze ujednat i opakovaně.

Na návrh spoluvlastníka může zrušení spoluvlastnictví odložit i soud. Soud může prodloužit dobu trvání spoluvlastnictví, má-li tím být zabráněno majetkové ztrátě nebo vážnému ohrožení oprávněného zájmu některého spoluvlastníka. Odklad zrušení spoluvlastnictví lze později změnit dohodou spoluvlastníků, a nedojde-li k ní, rozhodnutím soudu vydaným na návrh spoluvlastníka, který prokáže, že na něm nelze spravedlivě požadovat, aby ve spoluvlastnictví setrval, anebo že se podstatně změnila okolnosti, pro něž k odkladu spoluvlastnictví došlo. Zrušení spoluvlastnictví pak může být odloženo také pořízením pro případ smrti.

²⁶ důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku – verze květen 2011, str. 875
zdroj:http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf

Nová je v občanském zákoníku úprava přídatného (akcesorického) spoluvlastnictví. O akcesorické spoluvlastnictví se jedná v případech, kdy je individuální vlastnictví nemovitostí (např. pozemků) účelově vázané na spoluvlastnictví další nemovitosti (např. cesty, parkoviště apod.), přičemž nemovitosti náležející samostatným vlastníkům vytvářejí účelový celek (zahrádkářskou kolonii nebo chatovou osadu) a jejich užívání není bez věci v přídatném spoluvlastnictví dobře možné. Podobné situace mohou nastat také v případě sportovních areálů a jiných podobných zařízení.²⁷ Nyní existuje pouze zvláštní úprava přídatného spoluvlastnictví ke společným částem domu vlastníků jednotek (bytových nebo nebytových prostor), která bude i nadále zachována jako právní úprava zvláštní v zákoně o vlastnictví bytů.

²⁷ důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku – verze květen 2011, str. 899
zdroj:http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf

3. Vypořádání společného jmění manželů

3.1. Institut společného jmění manželů

Společné jmění manželů představuje základní úpravu majetkových vztahů mezi manžely, která je obsažena v druhé části občanského zákoníku, v ustanoveních §143 až § 151. Společné jmění manželů (dále jen „SJM“ nebo „společné jmění“) je stěžejním institutem manželského práva majetkového, který lze charakterizovat jako zvláštní druh majetkového společenství, které může vzniknout a existovat pouze tehdy, jsou-li tu dvě osoby, které jsou spolu navzájem spojené manželstvím.²⁸ Z posléze uvedeného vyplývá, že SJM je nerozlučně spjata s manželstvím a jeho subjekty mohou být toliko manželé a nikdo jiný.

V porovnání s podílovým spoluvlastnictvím se jedná o majetkové společenství, jehož uspořádání je mnohem stabilnější, neboť tento institut neumožňuje, aby jeden z manželů bezdůvodně, s případným úspěchem, inicioval soudní řízení ve věci zrušení společného jmění manželů.²⁹ Rovněž vlastnické právo jednoho z manželů k věcem ve společném jmění není omezeno velikostí ani poměrem podílů, jako je tomu u spoluvlastnictví podílového, ale každému z manželů náleží nedílné právo k celé věci a nikoli jen k její ideální části (srov. R 34/93).

Vznik SJM

SJM vzniká ze zákona uzavřením manželství, byť je zprvu jen prázdnou množinou, která se naplní, jakmile dojde k nabytí majetkové hodnoty nebo závazku, které svou povahou vyhovují zákonné definici. SJM vzniká i v manželství neplatném a trvá až do doby, než bude soudem prohlášeno za neplatné; okamžikem právní moci tohoto rozhodnutí zaniká společné jmění obdobně, jako je tomu při rozvodu (§ 17 odst. 2 ZoR). SJM naproti tomu nevznikne v manželství zdánlivém, které vůbec nevzniklo (§ 17a ZoR).

SJM vzniká uzavřením manželství vždy. Manželé si sice mohou podle § 143a odst. 2 ObčZ odsunout vznik SJM až ke dni zániku manželství, nicméně i v tomto případě bude společné jmění v manželství existovat, byť v minimálním rozsahu –

²⁸ Zuklínová, M., Radvanová, S.: Kurs občanského práva – instituty rodinného práva. Praha: C.H.Beck, 1999, str. 46

²⁹ Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M.: Občanský zákoník – komentář, 10. vydání. Praha: C.H.Beck, 2006, str. 585

rozsahu obvyklého vybavení domácnosti. Této kategorie věcí se smlouva manželů nemůže dotknout. Za jedinou výjimku, kdy SJM opravdu nevznikne, je možné považovat manželství uzavřené s úpadcem, na něhož byl prohlášen konkurz. Po dobu trvání účinků prohlášení konkurzu nemůže vzniknout společné jmění manželů; uzavře-li dlužník nové manželství, odkládá se vznik společného jmění manželů ke dni zániku těchto účinků (§ 276 odst. 1 InsZ).³⁰ Jiným způsobem však vznik společného jmění nemůže být zcela vyloučen.

Předmět společného jmění manželů

Zákonný rozsah předmětu SJM je vymezen § 143 ObčZ. Podle něj tvoří SJM majetek nabytý některým z manželů nebo jimi společně za trvání manželství a závazky, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství. Do předmětu SJM tedy náleží jak aktiva – věci, práva a jiné penězi ocenitelné majetkové hodnoty, tak i pasiva – dluhy a závazky, pokud splňují zákonem stanovená kritéria a nespádají do výluk (výjimek) v tomtéž ustanovení taxativně vyčtených.

Z kategorie společného jmění je pak vyloučen majetek získaný dědictvím nebo darem. Věci nabyté v rámci dědění nebo darem přitom nemohou tvořit součást SJM, dokonce ani kdyby vůle dárců a obdarovaných směřovala k nabytí do SJM. Společné bezúplatné nabytí majetku manželi v těchto případech má za následek obligatorní vznik podílového spoluvlastnictví. Tím nicméně není dotčena možnost změny zákonného rozsahu postupem podle § 143a ObčZ.³¹ V režimu výlučného vlastnictví, popř. podílového spoluvlastnictví, se bude nacházet i majetek nabytý jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela, věci, které podle své povahy slouží osobní potřebě jednoho manžela a věci vydané v rámci předpisů o restituci majetku jednomu z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství nebo jemuž věc byla vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka. Pokud jde o pasiva, mimo rámec SJM zůstávají závazky týkající se výlučného majetku jednoho z manželů a závazky, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů převzaté jedním z nich

³⁰ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník – Velký akademický komentář, 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 642

³¹ Králík, M.: Podílové spoluvlastnictví a společné jmění manželů (vybrané otázky vzájemných vztahů). Právní rozhledy, 2008, č. 21, str. 771

bez souhlasu druhého.

Nutno podotknout, že do SJM bude spadat i obchodní podíl, který jeden z manželů nabytí během manželství za prostředky patřící do společného jmění, a to i přesto, že nabytí podílu, příp. akcií nebo členských práv a povinností, nezakládá účast druhého manžela na takové společnosti nebo družstvu, s výjimkou družstev bytových (§ 703 odst. 2 ObčZ).

Předmět SJM může být do určité míry vymezen i smluvně. Manželům (i snoubencům) je v § 143a dána možnost upravit si vzájemné majetkové vztahy odchýlně od zákonné regulace. Smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu si mohou zákonný rozsah majetku a závazků jak rozšířit, tak zúžit, dokonce si mohou vyhradit vznik SJM až ke dni zániku manželství. Rozšířením bude režimu společného jmění podléhat i majetek nebo závazky výslovně zákonem z předmětu SJM vyloučené. Zúžením naproti tomu dochází k rozšíření odděleného majetku manželů. V důsledku smluvní výhrady vzniku SJM ke dni zániku manželství budou manželé nabývat věci do svého výlučného vlastnictví, event. do podílového spoluvlastnictví. Ani zúžením SJM, ani dočasným odložením jeho vzniku ovšem nemůže dojít k jeho úplnému odstranění. Smluvní volnost manželů je v obou případech limitována mezi obvyklého vybavení domácnosti; za tuto hranici nelze ani jednou ze smluv zajít. Ohledně vyloučené části SJM je třeba provést vypořádání obdobně jako při zániku společného jmění.

Legální rozsah SJM může být modifikován i rozhodnutím soudu o zúžení společného jmění. Soud může zúžit SJM až na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti (§ 148 ObčZ). Jak bude rozvedeno dále, i v tomto případě je nutné majetkové vztahy mezi manžely vypořádat, a to ještě za trvání manželského svazku.

Rozsahu SJM se dotýká i vyvratitelná právní domněnka stanovená v § 144 ObčZ, podle které se má za to, že majetek nabytý a závazky vzniklé za trvání manželství tvoří SJM. Důsledkem této domněnky je přenesení důkazního břemene na toho, kdo tvrdí opak. Tato domněnka bude působit zejména ku prospěchu věřitelů, své uplatnění však bude mít i při vypořádání SJM, když bude nezbytné dokázat existenci výlučného vztahu jednoho z manželů k majetku nebo závazkům. Nebude-li výlučnost prokázána, bude se vycházet z toho, že jde o součást společného jmění.³²

³² Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J.: Občanský zákoník – 10. vydání. Praha: Linde, 2005, str. 230

Zánik společného jmění

Potřeba vypořádání majetkových vztahů mezi manžely je logicky spojena se zánikem SJM, především, zanikne-li společné jmění zcela. Obdobně se však bude postupovat i v případech zúžení SJM dohodou nebo rozhodnutím soudu, tedy zániku společného jmění jen částečného.

Platná právní úprava váže zánik SJM pouze na existenci zákonem předvídaných skutečností. Předně takovou skutečností bude zánik manželství, neboť pouze s touto institucí je SJM nerozlučně spjato a právě jím je odůvodněna ona zvláštní úprava majetkových vztahů mezi manžely. Společné jmění manželů zanikne nejpozději se zánikem manželství.³³ Způsoby zániku manželství jsou upraveny v ustanovení § 22 an. ZoR. Podle něj zaniká manželství smrtí nebo rozvodem. Zanikne-li manželství smrtí, pak je třeba zohlednit případně i zánik prohlášením jednoho z manželů za mrtvého.³⁴ V případě rozvodu manželství a prohlášení jednoho z manželů za mrtvého zaniká SJM dnem, kdy rozsudek soudu nabude právní moci. Stejný následek jako zánik manželství bude mít i prohlášení manželství za neplatné.

Ve výjimečných a zvláštními zákony stanovených případech může SJM zaniknout i za trvání manželství. Tak se tomu stane v důsledku uložení trestu propadnutí majetku některého z manželů (§ 66 odst. 4 TrZ), anebo v důsledku prohlášení konkurzu na majetek alespoň jednoho z manželů (§ 268 odst. 1 InsZ). K zániku SJM v obou případech dochází na základě zákona rozhodnutím soudu, které, ač nesměřuje přímo k SJM, nutně se ho dotkne. Zánik společného jmění přitom není omezen ani hranicí věcí tvořících obvyklé vybavení domácnosti, jedná se tedy o zánik absolutní.³⁵

Zaniklé SJM je třeba vypořádat. Vypořádáním se rozumí uspořádání majetkových vztahů mezi manželi k majetku a závazkům, které byly předmětem SJM v době jeho zániku. Jde o definitivní uspořádání společných majetkových vztahů, na které dopadá úprava SJM, tj. nejde jen o pouhé rozdělení věcí, které patřily do SJM, ale jde o komplexní řešení majetkových vztahů mezi bývalými

³³ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník – Velký akademický komentář, 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 673

³⁴ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník – Velký akademický komentář, 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 673

³⁵ Zuklínová, M., Radvanová, S.: Kurs občanského práva – instituty rodinného práva. Praha: C.H.Beck, 1999, str. 53

společnými subjekty.³⁶

K vypořádání SJM dojde vždy – vždy se totiž uplatní zákonná domněnka podle § 150 odst. 4 ObčZ, není-li SJM v tříleté lhůtě vypořádáno dohodou manželů a ani nebyl v zákonné lhůtě podán návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu. Mezi zánikem SJM a jeho vypořádáním tak může uplynout i relativně dlouhá doba. Právní režim jmění, které spadalo do SJM a není dosud vypořádáno, zákon výslovně neupravuje. Analogicky se proto přiměřeně použijí ustanovení upravující právní vztahy obsahem a účelem nejbližší, tedy ustanovení o SJM.

Výchozím okamžikem pro vypořádání bude okamžik zániku SJM, neboť předmětem vypořádání bude jen ten majetek a závazky, které tvořily SJM v době jeho zániku. Rozhodující bude též faktický stav věcí v době zániku SJM, cena majetku se ovšem posuzuje ke dni rozhodnutí soudu o vypořádání. Vypořádání se provádí podle zásad uvedených v ustanovení § 149 odst. 2 a 3 ObčZ, které budou podrobněji rozebrány dále.

3.2. Způsoby vypořádání SJM

Vypořádání SJM může být provedeno jen způsoby výslovně uvedenými v § 150 ObčZ. Na prvním místě hovoří zákon v tomto ustanovení o dohodě bývalých manželů, poté následuje možnost vypořádání SJM rozhodnutím soudu. Nedošlo-li v zákonné tříleté lhůtě k využití ani jedné z dvou předchozích variant, nastoupí marným uplynutím lhůty účinky zákonné domněnky podle § 150 odst. 4. ObčZ. Kombinace jednotlivých forem vypořádání je přitom možná. Uvedené eventuality nepřichází v úvahu v případě, že SJM zaniklo smrtí jednoho z manželů, neboť za dané situace je SJM vypořádáno v rámci obligatorního dědického řízení. Je vhodné připomenout, že v souladu s principem úplného vlastnictví každého z manželů k celé společné věci nedochází při žádné formě vypořádání společného jmění mezi nimi k převodu vlastnictví, tudíž ani k postoupení pohledávky či převzetí dluhu.³⁷

³⁶ Fiala, J., Kindl, M. et al. : Občanský zákoník. Komentář. I. díl. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, str. 520

³⁷ Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J.: Občanský zákoník – poznámkové vydání s judikaturou a literaturou, 10. vydání. Praha: Linde 2005, str. 248

3.2.1. Zákonné zásady vypořádání

Zákonné zásady pro vypořádání SJM jsou stanoveny v § 149 odst. 1a 2 ObčZ. V případě soudního vypořádání SJM je soud povinen respektovat hlediska uvedená v tomto ustanovení a není tak ponecháno zcela na jeho volné úvaze, jakým způsobem budou právní vztahy mezi manželi nově uspořádány. Stěžejní zásadou, z níž soud bude při vypořádání vycházet, je stejná velikost podílů obou manželů na majetku v SJM. V druhé větě § 149 odst. 2 ObčZ je pak zakotveno právo každého z manželů požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého majetku vynaložil na společný majetek a zároveň je zde stanovena povinnost nahradit, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho ostatní majetek. Dále soud vezme v potaz především potřeby nezletilých dětí a to, jak se každý z manželů staral o rodinu a jak se zasloužil o nabytí a udržení společného jmění, přičemž je třeba přihlídnout i k péči o děti a k obstarávání společné domácnosti. Tato zákonná kritéria musí soud vzít do úvahy vždy, nejedná se nicméně o jejich výčet vyčerpávající. Soud může při svém rozhodování zohlednit – za účelem dosažení vypořádání „spravedlivého“ – i jiné, pro daný případ významné, skutečnosti, které mohou vést v konkrétním případě k odchýlení se od rovnosti podílů. Svě úvahy musí ovšem vždy náležitě zdůvodnit.

Zmíněná kritéria se naproti tomu vůbec nemusí uplatnit v případě smluvního vypořádání SJM. Účastníci dohody nejsou danými principy vázáni a mohou je při vypořádání i zcela pominout. Na druhou stranu však také nic nebrání tomu, aby z nich při svém vypořádání vycházeli.

Zákonem stanovené zásady mají při vypořádání SJM rozměr jak kvantitativní – určují velikost podílů, tak i rozměr kvalitativní, neboť zároveň určují konkrétní věci, závazky a pohledávky, které připadnou tomu kterému manželovi. Jednotlivá hlediska se obdobně použijí i při zúžení nebo rozšíření společné jmění smlouvou manželů, rovněž při zúžení SJM rozhodnutím soudu podle § 148 odst. 1 ObčZ.

Zásada rovnosti podílů obou manželů

Prvním a základním pravidlem pro vypořádání SJM je zásada rovnosti podílů na majetku ve společném jmění, přičemž princip parity platí i pro společné závazky (§ 149 odst. 2 ObčZ). Má se za to, že tato zásada má charakter vyvratitelné právní

domněnky. Výše podílů tedy může být i jiná než stejná, jsou-li v konkrétním případě prokázány okolnosti, které domněnku rovnosti podílů vyvracejí. Takovými okolnostmi budou zejména ostatní hlediska uvedená v § 149 odst. 2 a 3 ObčZ. Vyloučeny však nejsou ani další, pro daný případ relevantní, skutečnosti, na jejichž základě budou moci být podíly hodnoceny jako různé.³⁸

Zásada tzv. zápočtů

Podle druhé zásady má každý z manželů právo požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého majetku vynaložil na společný majetek a zároveň má povinnost nahradit, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho ostatní majetek. Jedná se o tzv. zápočty, které jsou nezbytným důsledkem existence rozdílných právních režimů majetku (společného a výlučného) ve vlastnictví manželů. Cílem těchto zápočtů je „spravedlivě“ zohlednit jednotlivé přesuny majetku, k nimž za trvání manželství mezi jednotlivými majetkovými skupinami došlo. V žádném případě to však neznamená, že musí být „vyúčtována“ každá takto přesunutá položka, zejména to nepřichází v úvahu, jde-li o věc sloužící svou povahou osobní potřebě. Právní praxe opakovaně potvrzuje, že zápočty by měly být používány opravdu jen v těch závažnějších případech, kdy by rovnovážnost majetkového postavení každého z manželů mohla být porušena.³⁹

K investicím vynaloženým manželem z jeho majetku individuálního na majetek společný přihlédne soud jen na jeho žádost. Naproti tomu povinnost k náhradě prostředků poskytnutých ze společného jmění na majetek oddělený uloží soud i bez návrhu, neboť se jedná o povinnost plynoucí přímo ze zákona (musí se však pohybovat v rámci předmětu sporu tak, jak mu byl manžely vymezen). V praxi je realizace těchto zápočtů dosti komplikovaná. Mezi vynaložením nákladů a jejich započtením v rámci vypořádání SJM může totiž uplynout i relativně dlouhá doba, během níž se hodnota věci může snížit. To je nutné zohlednit při stanovení výše zápočtu, neboť rozhodující je cena věci v době vypořádání a nikoli v době, kdy do ní bylo investováno. Výše zápočtu (náhrady nákladů) je proto tzv. redukována, to

³⁸ Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M.: Občanský zákoník – komentář, 10. vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, str. 604

³⁹ Dvořák, J., Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Praha: Aspi, 2007, str. 235

znamená, že je snížena úměrně ke snížení hodnoty věci, na kterou byly vynaloženy.⁴⁰ Jestliže by v době vypořádání byla hodnota takové věci vyšší než původní hodnota, pak by se k tomuto zvýšení při stanovení náhrady nákladů vynaložených jen z prostředků jednoho z manželů nepřihlíželo.⁴¹

Zásada potřeb nezletilých dětí

Dalším významným kritériem při rozhodování soudu jsou potřeby nezletilých dětí. Toto kritérium dává vypořádání zejména kvalitativní rozměr, neboť manželovi, kterému byly svěřeny děti do péče, mají být přikázány především ty věci, které z hlediska účelového určení mohou potřebám dětí sloužit. Samotný fakt, že manželovi byly děti svěřeny do péče, přitom podle soudní praxe ještě neznamená, že by jeho podíl měl být automaticky vyšší než podíl druhého manžela.⁴² S ohledem na konkrétní okolnosti případu nicméně není vyloučeno, že se tomu tak může stát (zásada bude mít i kvantitativní dopad). Toto kritérium lze stěží uplatnit tam, kde děti zůstanou ve společné nebo střídavé péči obou rodičů.⁴³

Zásada zásluhovosti

Posledními hledisky, k nimž se při vypořádání přihlíží, jsou: péče o rodinu a zásluhy o nabytí a udržení společného jmění. Při určení míry přičinění je podle zákona třeba vzít zřetel i k péči o děti a obstarávání společné domácnosti. Takto se nepochybně staví na roveň péče o domácnost jednoho manžela a výdělečná činnost druhého manžela.⁴⁴ V rámci této zásady je možné zohlednit i další, převážně negativní, okolnosti, jako jsou např. výdaje jednoho z manželů na alkohol a jiné omamné látky, výkon trestu odnětí svobody, bezdůvodné opuštění společné domácnosti apod.

3.2.2. Vypořádání SJM dohodou manželů

I při vypořádání SJM je upřednostněna smluvní forma řešení majetkových vztahů mezi manželi, tj. dohoda. Ostatní způsoby vypořádání přichází v úvahu,

⁴⁰ Dvořák, J., Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Praha: Aspi, 2007, str. 236

⁴¹ Dvořák, J., Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Praha: Aspi, 2007, str. 237

⁴² srov. R 70/1965

⁴³ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník – Velký akademický komentář, 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 647

⁴⁴ Fiala, J., Kindl, M. et al. : Občanský zákoník. Komentář. I. díl. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, str. 518

teprve není-li dohoda mezi bývalými manžely dosaženo. Jak bylo výše zmíněno, je možnost uzavření dohody vyloučena, jestliže společného jmění zaniklo smrtí jednoho z manželů. Pokud však dojde k zániku SJM ještě za života zemřelého manžela rozvodem, jsou dědicové zemřelého rozvedeného manžela oprávněni uzavřít dohodu o vypořádání společného jmění manželů s rozvedenou manželkou v době před projednáním dědictví po zemřelém rozvedeném manželu soudem.⁴⁵

Dohoda o vypořádání SJM musí mít vždy písemnou formu, jinak je neplatná. Je-li předmětem dohody nemovitost, nabývá dohoda účinnosti až vkladem do katastru nemovitostí. Návrh na vklad vlastnického práva do katastru nemovitostí přitom musí být podán nejpozději do tří let od zániku SJM. Není-li návrh podán včas, uplatní se ohledně SJM zákonná domněnka podle § 150 odst. 4 ObčZ.

Dohoda o vypořádání musí jako dvoustranný právní úkon splňovat i veškeré náležitosti požadované pro právní úkony (§ 34 an. ObčZ). Je nutno zdůraznit především požadavek určitosti (předměty vypořádání musí být označeny konkrétně), který v praxi může činit potíže a může být příčinou neplatnosti celé smlouvy. Dohodu o vypořádání lze uzavřít také formou soudního smíru, který ke své platnosti potřebuje schválení soudem.

Dohodu je možné uzavřít nejpozději do konce tříleté lhůty, která začne běžet od zániku společného jmění. Jejím marným uplynutím je SJM vypořádáno podle § 150 odst. 4 ObčZ. Možnost uzavřít dohodu nejpozději do konce zákonné lhůty platí i v případě jejího uplynutí v rámci včasné zahájeného soudního řízení o vypořádání SJM. Ačkoli se v průběhu řízení účinky nevyvratitelné domněnky sice neuplatní, mimosoudní dohoda být podle judikatury přesto uzavřena nemůže; dohoda formou soudního smíru z tohoto důvodu vyloučena není.⁴⁶

Dohodu o vypořádání SJM nelze zásadně uzavřít před zánikem společného jmění. Výjimkou z této zásady je od r. 1998⁴⁷ postup podle § 24a ZoR, který umožňuje vypořádání vzájemných vztahů mezi manželi ještě před rozvodem, tj. před zánikem manželství, tedy i před zánikem SJM. Předložení smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů s úředně ověřenými podpisy je jedním z předpokladů pro rozvod manželství bez zjišťování příčin rozvratu (tzv. nesporného

⁴⁵ Dvořák, J., Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Praha: Aspi, 2007, str. 247

⁴⁶ Jehlička, O., Švestka, J., Škárková, M.: Občanský zákoník, komentář 10. vydání. Praha: C.H.Beck, 2006, str. 612

⁴⁷ Od vstupu zák. č. 91/1998 Sb. v účinnost.

rozvodu). Smlouva obsahuje úpravu majetkových vztahů pro dobu po rozvodu. Podmínkou její účinnosti tedy je, že k rozvodu skutečně dojde; dnem nabytí právní moci rozsudku o rozvodu je dohoda účinná.

Manželé při uzavírání dohody nejsou, na rozdíl od soudu, vázáni hledisky uvedenými v § 149 ObčZ a mohou vypořádání provést zcela podle svého uvážení. Proto by bylo možné i takové vypořádání, že veškerý společný majetek případně pouze jednomu z bývalých manželů.⁴⁸ Na zřeteli je však třeba mít zákonný zákaz zásahu do práv věřitelů, který je vyjádřen v § 150 odst. 2 ObčZ: „ práva věřitelů nesmí být dohodou dotčena.“

Ochrana věřitelů je podle většiny soudní praxe realizována prostřednictvím institutu odporovatelnosti. Zkrácený věřitel je za podmínek § 42a ObčZ oprávněn odporovat právnímu úkonu bývalých manželů, v důsledku čehož bude dohoda vůči němu bez právních účinků. Právním následkem uplatněného odporu je tedy relativní neúčinnost dohody a nikoli její neplatnost. Objevil se však i názor,⁴⁹ že pokud manželé uzavřeli dohodu o vypořádání se záměrem znemožnit uspokojení pohledávek věřitelů (tím by byly naplněny i znaky trestného činu poškozování věřitele § 222 odst. 1 písm. a) TrZ), je účel dohody v rozporu s kategorickým zákazem obsaženým ve výše zmiňovaném ustanovení, odporuje tedy zákonu, a dohoda je proto neplatná (§ 39 ObčZ).⁵⁰ Toto řešení bude přicházet v úvahu, zejména je-li dohoda manželů výrazně nerovnoměrná a nápadně, jednostranně a s ohledem na zásady uvedené v § 149 ObčZ zcela neodůvodněně znevýhodní toho z manželů, který je dlužníkem třetí osoby.

Je jistě žádoucí, aby dohoda zahrnovala veškerý majetek spadající do zaniklého SJM, v souladu s dispoziční zásadou však nic nebrání tomu, aby si manželé učinili předmětem dohody jen část společného jmění. Ohledně nevypořádané části majetku a závazků mohou manželé uzavřít dodatečnou dohodu, kterýkoli manželů může podat návrh na vypořádání SJM rozhodnutím soudu, event. se ohledně nevypořádané části SJM uplatní zákonná domněnka podle § 150 odst. 4 ObčZ. K opomenutí společného majetku nemusí dojít jen „záměrně“. Z tohoto

⁴⁸ Lužná, R.: Vypořádání společného jmění manželů dohodou po právní moci rozsudku o rozvodu. Právo a rodina, 2007, č. 6, Linde, str. 13

⁴⁹ rozsudek NS ze dne 22. 6. 2001, sp. zn. 21 Cdo 2088/2000, dostupný na www.nsoud.cz

⁵⁰ Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M.: Občanský zákoník – komentář, 10. vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, str. 611

důvodu je vhodné v dohodě uvést tzv. generální klauzuli, která řeší, komu případnou opomenuté movité věci nebo věci, které by se snad ještě dodatečně objevily. Generální klauzule se však nevztahuje na věci nemovité, protože dohody mezi manželi, pokud se týkají nemovitostí, nabývají účinnosti dnem vkladu do katastru nemovitostí.⁵¹

3.2.3. Vypořádání SJM rozhodnutím soudu

V případě, že se manželé na uspořádání svých majetkových vztahů nedohodnou, lze provést vypořádání SJM rozhodnutím soudu. Tato forma vypořádání se tedy uplatní až jako druhá v pořadí, pokud manželé z jakýchkoli důvodů nevyužili možnosti předchozí. Varianta soudního vypořádání opětovně nepřichází v úvahu, zaniklo-li společné jmění smrtí jednoho z manželů.

Řízení o vypořádání SJM je řízením bezvýjimečně návrhovým, to znamená, že může být zahájeno jen na návrh některého z bývalých manželů, event. na návrh insolvenčního správce. Sporná otázka, zda jsou za určitých okolností k podání návrhu aktivně legitimováni i dědici zemřelého manžela, bude podrobněji rozebrána v následující podkapitole. Soud je povinen vypořádání k návrhu provést, ledaže by SJM již vypořádáno bylo, ať dohodou či zákonnou domněnkou. V době podání návrhu tedy musí existovat alespoň část nevypořádaného společného jmění, jinak soud návrh zamítne.

Návrh na vypořádání SJM je třeba podat nejpozději poslední den tříleté lhůty po zániku, popř. zúžení společného jmění, poté se uplatní účinky zákonné domněnky podle § 150 odst. 4 ObčZ a SJM bude vypořádáno způsobem v tomto ustanovení uvedeným. Soud však nemusí v dané hmotněprávní lhůtě rozhodnout. Relevantní je pouze to, zda byl v zákonné lhůtě podán návrh, nikoli zda soud v tříleté lhůtě rozhodl.⁵²

Zaniklo-li manželství rozvodem, vypořádává se společné jmění v samostatném občanskoprávním řízení sporném a nikoli v rámci řízení rozvodového (výjimkou je nesporný rozvod). K projednání sporu je příslušný soud, který rozhodoval o rozvodu, viz § 88 písm. b) o. s. ř. Pokud došlo k zániku SJM jiným

⁵¹ Lužná, R.: Vypořádání společného jmění manželů dohodou po právní moci rozsudku o rozvodu. Právo a rodina, 2007, č. 6, Linde, str. 14

⁵² Dvořák, J., Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Praha: Aspi, 2007, str. 220

způsobem, bude věcně a místně příslušný soud podle § 84 o. s. ř., tj. obecný soud žalovaného. Rozsudek o vypořádání společného jmění je závazný jen pro účastníky řízení (bývalé manžele) a práva třetích osob jím nejsou dotčena. Vzhledem k tomu, že se jedná o spor majetkoprávní povahy, může být ukončen i soudním smírem ve smyslu § 99 o. s. ř.⁵³

Návrh na zahájení řízení je žalobou, která směřuje k vydání konstitutivního rozhodnutí. Soudu vyplývá z právního předpisu určitý způsob vypořádání vztahů mezi účastníky, a není proto jejich návrhy vázán. To však platí, jen pokud jde o způsob vypořádání a hodnotu majetku. Ohledně rozsahu vypořádávaného SJM je soud návrhy účastníků vázán a může vypořádat jen majetek a závazky, které účastníci učinili předmětem soudního řízení. Ty však mohou být v řízení vypořádány pouze za podmínky, že byly součástí společného jmění v době jeho zániku a existují v době rozhodování soudu.⁵⁴ Soud tedy musí za účelem vypořádání zjistit, co patřilo do SJM ke dni jeho zániku. V pochybnostech se uplatní zákonná domněnka vyjádřená v § 144 ObčZ, podle které se má za to, že majetek nabytý za trvání manželství tvoří SJM. Důkazní břemeno bude ležet na tom z manželů, který se domáhá opaku.

Soud musí při vypořádání SJM stanovit hodnotu jednotlivých věcí i celku a určit, které věci připadnou tomu kterému manželovi. Jak bylo řečeno, v obou těchto směrech není návrhy účastníků vázán a může tak rozdělit majetek i jiným způsobem, než se manželé ve svých návrzích domáhají. Zrovna tak není povinen respektovat ani cenu majetku v návrzích účastníků uvedenou.

Při vypořádávání společného jmění soud postupuje podle zásad stanovených v § 149 odst. 1 a 2 ObčZ. Vychází především ze zásady rovných podílů obou manželů na společném majetku i závazcích. Ta však může být modifikována v důsledku uplatnění ostatních zákonných hledisek uvedených v § 149 ObčZ, příp. i v důsledku jiných, pro soud relevantních, skutečností, na jejichž základě může být manželům přikázán majetek i v odlišném rozsahu. Pokud není rozdělení SJM podle podílů možné (neumožňují to jednotlivé položky společného jmění), lze vyrovnání mezi bývalými manželi provést v kombinaci s finanční částkou.

Jednotlivé kusy majetku jsou většinou přikazovány do výlučného vlastnictví

⁵³ Dvořák, J., Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Praha: Aspi, 2007, str. 220

⁵⁴ Dvořák, J., Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Praha: Aspi, 2007, str. 221

některého z manželů, podle soudní praxe většinou toho, který je (zvláště s ohledem na dobu uplynulou od rozvodu manželství či oddělené bydlení manželů) má či měl v držení a u něhož došlo k jejich amortizaci.⁵⁵ Obchodní podíl může být přikázán jen společníku obchodní společnosti. Manželovi lze přikázat věc i proti jeho vůli, neboť byl za trvání SJM vlastníkem celé věci, takže jejím přikázáním do výlučného vlastnictví nezískává nic navíc.⁵⁶ Výjimečně může soud vypořádat některou věc ze společného jmění i tím způsobem, že ji přikáže do společného podílového spoluvlastnictví manželů (bývalých manželů). Soud by tak ovšem měl rozhodnout jen tehdy, je-li zřejmé, že se manželé zásadně jsou schopni o výkonu spoluvlastnického práva dohodnout.⁵⁷

Podle judikatury se při oceňování věcí, které náležejí do vypořádávaného SJM, vychází ze stavu věci ke dni zániku společného jmění a z její ceny v době, kdy se provádí vypořádání.⁵⁸ Tato zásada však neplatí bezvýjimečně. Za jistých okolností může být prolomena, neboť v mezidobí (od zániku SJM do rozhodnutí soudu), které bývá často dosti dlouhé, může dojít k znehodnocení věci v důsledku jejího užívání jedním, příp. oběma účastníky řízení. Pokud lze opotřebení věci přičíst manželovi, jemuž bude věc přikázána do výlučného vlastnictví, nebude mít tato skutečnost pro vypořádání význam. Stejně tomu bude i v případě, pokud věc užívali oba bývalí manželé, aniž by došlo k jejímu nadměrnému opotřebení. Má-li však věc připadnout tomu manželovi, který ji neužíval, bude nutné snížení hodnoty při vypořádání zohlednit.

3.2.4. Vypořádání SJM podle zákonné domněnky

Vypořádání SJM podle § 150 odst. 4 ObčZ se podpůrně uplatní v případě, že do tří let od zániku SJM nedošlo k jeho vypořádání dohodou a ani nebyl v zákonné lhůtě podán návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu. Marným uplynutím tříleté lhůty platí ohledně jednotlivých předmětů SJM nevyvratitelné právní domněnky v § 150 odst. 4 ObčZ stanovené.

O movitých věcech platí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém

⁵⁵ srov. rozsudek NS ze dne 2. 12. 2003, sp. zn. 22 Cdo 980/2003, dostupný na www.nsoud.cz

⁵⁶ Jehlička, O., Švestka, J., Škárková, M.: Občanský zákoník – komentář, 10. vydání. Praha: C.H.Beck, 2006, str. 612 – 613

⁵⁷ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník – Velký akademický komentář, 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 685

⁵⁸ srov. R 42/72

každý z nich věci ze SJM pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník užívá. Vlastníkem movité věci, ovšem nyní výlučným, tak zůstane ten manžel, který ji fakticky užívá. Není přitom nutné, aby stav faktického užívání trval nepřetržitě po celou dobu tříleté lhůty; stačí i doba kratší, pokud z ní je možné usuzovat na trvalost užívání a toto užívání se neděje proti vůli vlastníka.⁵⁹ O ostatních movitých a nemovitých věcech platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví a že podíly spoluvlastníků (bývalých manželů) jsou stejné. U nemovitostí evidovaných v katastru nemovitostí se účinky domněnky zapíší do katastru na základě souhlasného prohlášení obou manželů o tom, že jsou splněny podmínky pro uplatnění zákonné domněnky.⁶⁰ Podle zákona platí totéž přiměřeně i o ostatních majetkových právech, pohledávkách či závazcích manželům společných. V případě práv a povinností budou bývalí manželé oprávněni/zavázáni společně a nerozdílně s tím, že se mezi sebou vypořádají podle zásad v § 511 an. ObčZ.

Marným uplynutím tříleté lhůty nastupuje nevyvratitelná právní domněnka přímo ze zákona (ex lege). Manželé nemohou nástup účinků zákonné domněnky smluvně vyloučit, neboť ustanovení § 150 odst. 4 ObčZ je kogentní povahy. Účinky zákonné domněnky se však neuplatní v průběhu soudního řízení o vypořádání SJM, pokud byl návrh na jeho vypořádání podán včas. Účinky domněnky mohou být odloženy, a za jistých okolností i eliminovány, též na základě zvláštní právní úpravy. Podle insolvenčního zákona se v souvislosti s konkurzním řešením úpadku staví lhůta určená k vypořádání SJM, jestliže má skončit nejpozději do šesti měsíců od prohlášení konkurzu. Pokud již v době prohlášení konkurzu zákonná lhůta tří let uplynula, nastanou účinky domněnky až po šesti měsících od prohlášení konkurzu. Uzavře-li insolvenční správce během šesti měsíců dohodu o vypořádání nebo podá návrh k soudu, budou účinky domněnky (s vysokou pravděpodobností) odstraněny zcela.

V důsledku uplatnění nevyvratitelné domněnky podle § 150 odst. 4 ObčZ neexistuje mezi bývalými manželi nadále žádné nevypořádané společné jmění.⁶¹ Majetkové vztahy mezi manželi jsou ze zákona nově uspořádány a nežádoucí stav

⁵⁹ Knappová, M., Švestka J., Dvořák, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné, 1. svazek, 4. vydání. Praha: ASPI, 2005, str. 404 – 405

⁶⁰ viz § 7 odst. 1 zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem

⁶¹ Knappová, M., Švestka J., Dvořák, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné, 1. svazek, 4. vydání, Praha: ASPI, 2005, str. 405

plynouceho z jejich nevyjasněných majetkových poměrů je odstraněn. Smyslem zmíněného ustanovení je tedy zabránit dlouhotrvající právní nejistotě v občanskoprávních vztazích.

3.3. Vypořádání SJM v dědickém řízení

Pokud v důsledku smrti manžela (prohlášení manžela za mrtvého) zaniká spolu s manželstvím zároveň i SJM, vypořádají se majetkové poměry mezi bývalými manželi v rámci obligatorního dědického řízení. V řízení o dědictví je nutné nejprve vypořádat SJM, až následně může dojít k vlastnímu projednávání dědictví.

Podle § 1751 o. s. ř. soud rozhodne o obvyklé ceně majetku ve společném jmění v době smrti zůstavitele (existoval-li nějaký) a určí, co z tohoto majetku patří do dědictví a co patří pozůstalému manželovi. Vzhledem k tomu, že do SJM patří podle § 143 odst. 1 písm. a) ObčZ i společné závazky, je třeba, aby určil i výši společných dluhů, pokud zde nějaké jsou.

Při stanovení hodnoty majetku patřícího do společného jmění je obvyklou cenou třeba rozumět cenu, za kterou by bylo možno v době smrti zůstavitele tento majetek prodat, s dodržением případných cenových předpisů o regulaci cen, platných v době smrti zůstavitele.⁶² Protože občanský soudní řád neodkazuje na definici obvyklé ceny obsaženou v zákoně o oceňování majetku, je při jejím zjišťování nutné použít důkazní prostředky přípustné v občanském soudním řízení. Může se jednat o znalecký posudek, který může a nemusí být vypracován podle platného oceňovacího předpisu, lze ale vycházet i ze shodného tvrzení účastníků, jak to umožňuje ustanovení § 120 odst. 4 o. s. ř.⁶³

Soud provede vypořádání společného jmění podle zásad stanovených v § 149 ObčZ. Při vypořádání SJM přichází v úvahu několik alternativ vypořádání, příp. jejich kombinace:

a) Pozůstalý manžel se stane výlučným vlastníkem všech nebo některých věcí a je povinen do dědictví vložit částku odpovídající hodnotě podílu zůstavitele na tomto majetku (jde o pohledávku dědictví za pozůstalým manželem).

b) Všechny hodnoty ze SJM jsou zahrnuty do aktiv dědictví a do pasiv

⁶² Bureš, J., Drápal, L., Mazanec, M.: Občanský soudní řád, komentář, 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2001, str. 685 – 686

⁶³ Ryšánek, Z.: Cena majetku v dědickém řízení po 1. 1. 2001, Ad Notam, 2000, č. 6, str. 127

dědictví je zařazena pohledávka pozůstalého manžela k dědictví, odpovídající hodnotě jeho podílu na tomto majetku.

c) K majetku tvořícímu SJM je založeno podílové spoluvlastnictví zůstavitele (dědiců) a pozůstalého manžela.⁶⁴ Není ovšem vyloučeno, aby SJM bylo v rámci dědického řízení vypořádáno dohodou mezi pozůstalým manželem a dědici zůstavitele.

Odlišná je situace, pokud dojde k zániku SJM ještě za života manžela (např. rozvodem), ale jeden z manželů zemře dříve, než je SJM vypořádáno. Vcelku není pochyb o tom, že dědicové zemřelého rozvedeného manžela jsou oprávněni uzavřít dohodu o vypořádání SJM s rozvedenou manželkou v době před projednáním dědictví po zemřelém rozvedeném manželů soudem.⁶⁵ Jednoznačně je přijímán i závěr o tom, že se dědicové stávají procesními nástupci zemřelého manžela, zemřeli-li ten v průběhu zahájeného řízení o vypořádání SJM. Soud v tomto řízení nepřikazuje věci jednotlivým dědicům, ale pouze určuje tu část majetku, která bude spadat do dědictví.

Pokud však nebylo řízení o vypořádání SJM za života zemřelého manžela ještě zahájeno, vyvstává sporná otázka, zda jsou dědici zemřelého manžela aktivně legitimováni k podání návrhu na vypořádání SJM či nikoli. Část odborné veřejnosti se přiklání k názoru, že návrh na vypořádání ve sporném řízení již podat nelze a SJM musí být vypořádáno v dědickém řízení.⁶⁶ Na druhé straně stojí pojetí, že právo na vypořádání je právem majetkové povahy, které není výlučně spjata s osobou svého nositele. Jako takové tedy přechází na dědice a není dalšího důvodu – a ani já jej nevidím – proč by tomu tak nemělo být.⁶⁷

3.4. Vypořádání SJM za trvání manželství

3.4.1. Vypořádání v důsledku uložení trestu propadnutí majetku

Jak bylo řečeno, k zániku SJM za trvání manželského svazku dochází jen ze dvou zákony stanovených důvodů. Jedním z těchto důvodů je i soudní výrok o propadnutí majetku alespoň jednoho z manželů, přičemž zánik SJM způsobí i

⁶⁴ Schelleová, I.: Řízení o dědictví – účastníci řízení, Právní praxe v podnikání, 1997, č. 11 str. 5

⁶⁵ Dvořák, J., Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Praha: Aspi, 2007, str. 24

⁶⁶ např. Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J.: Společné jmění manželů, 2. vydání. Praha: Linde, 2009, str. 176

⁶⁷ Dvořák, J., Spáčil, J.: Vypořádání společného jmění manželů v soudním řízení, Právní fórum, 2007, č. 7, str. 247

uložení částečného trestu propadnutí majetku. Podmínky, za nichž je možné trest propadnutí majetku uložit, jsou stanoveny v § 66 odst. 1 a 2 TrZ. K zániku SJM dochází dnem, kdy rozsudek o propadnutí majetku nabude právní moci.

Za dané situace musí být zaniklé SJM vypořádáno. Vypořádáním je SJM v podstatě rozděleno na dvě části s tím, že trestem propadnutí je stížena jen ta část společného majetku, která připadne do vlastnictví odsouzenému manželovi. Tímto je poskytnuta ochrana manželovi druhému, neboť jeho část majetku ze společného jmění zůstane rozsudkem soudu nedotčena.⁶⁸ Trest propadnutí majetku se ze zákona nevztahuje na prostředky nebo věci, jichž je nezbytně třeba k uspokojení životních potřeb odsouzeného nebo osob, o jejichž výživu nebo výchovu je odsouzený podle zákona povinen pečovat (§ 66 odst. 3 TrZ).

Právní mocí rozsudku připadá majetek státu a ten z manželů, u něhož byl výrok vysloven, je zbaven práva nakládat s majetkem ve společném jmění (nebo jiným společným majetkem manželů), protože na jeho místo nastupuje stát.⁶⁹ Vypořádání SJM se tak namísto odsouzeného bude účastnit příslušný Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových.⁷⁰ Pro vypořádání společného jmění přichází v úvahu především první dvě formy vypořádání uvedené v zákoně – primárně dohoda a sekundárně rozhodnutí soudu. Při uzavírání dohody mohou účastníci vycházet ze zásad uvedených v § 149 odst. 2 a 3 ObčZ, v případě soudního vypořádání SJM z nich bude vycházeno vždy.

Jakmile jednou SJM za trvání manželství zaniklo, může být znovu obnoveno jen rozhodnutím soudu vydaným na návrh jednoho z manželů. K obnově SJM dochází „ex nunc“, tedy ode dne právní moci rozhodnutí.

3.4.2. Vypořádání SJM v insolvenčním řízení

Prohlášení konkurzu na majetek jednoho z manželů (manžele dlužníka) je druhým případem, kdy dochází k zániku SJM ještě za trvání manželství. Konkurz je jedním ze způsobů řešení úpadku, které jsou obsaženy v insolvenčním zákoně, a to řešením likvidačním. V insolvenčním zákoně je upraven postup při řešení situací, kdy objektivně není v dlužnickových silách upokojit pohledávky více věřitelů. Cílem

⁶⁸ Dvořák, J., Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Praha: Aspi, 2007, str. 136

⁶⁹ Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J.: Občan a vlastnictví v českém právním řádu. Praha: Linde, 2002, str. 136

⁷⁰ viz § 11 odst. 2 zák. č. 219/2002 Sb., o majetku ČR a jejím vystupování v právních vztazích

zmíněného postupu je poměrně uspokojit pohledávky většího množství subjektů. Krom likvidačního způsobu řešení úpadku zná zákon i dva způsoby sanační, a to reorganizaci a oddlužení. V jejich případě však SJM nebude dotčeno tak zásadním způsobem, jako je tomu při konkurzu.

Podle § 268 InsZ zaniká prohlášením konkurzu společné jmění dlužníka a jeho manžela, přičemž účinky prohlášení konkurzu nastávají již okamžikem zveřejnění usnesení o prohlášení konkurzu v insolvenčním rejstříku. Pokud byl vznik SJM dohodou vyhrazen ke dni zániku manželství, má konkurs stejné majetkoprávní účinky jako zánik manželství.

V důsledku zániku SJM je třeba provést jeho vypořádání a určit tu část společného majetku, která připadne manželu úpadce. Pouze jeho část majetku bude spadat do majetkové podstaty, z jejíhož zpeněžení pak budou poměrně uspokojeni zjištěné pohledávky věřitelů. Smyslem zániku SJM je tedy i v tomto případě ochrana manžela druhého, neboť jemu případnější majetek zpeněžení podléhat nebude. Do majetkové podstaty bude ovšem vždy náležet ta část SJM, kterou dlužník použil se souhlasem manžela k podnikání. Insolvenční správce je povinen zahrnout majetek sloužící k podnikání do majetkové podstaty a manžel úpadce je tak přímo ze zákona zbaven možnosti jej získat do svého vlastnictví. V souladu se zákonnými zásadami vypořádání mu pak za tuto část majetku bude eventuálně náležet vypořádací podíl.

Prohlášením konkurzu přechází oprávnění uzavřít dohodu i právo podat návrh na vypořádání k soudu na insolvenčního správce. Pokud bylo řízení o vypořádání SJM již zahájeno, vstupuje do něj insolvenční správce namísto úpadce. Vypořádání dokončí příslušný okresní soud podle hledisek stanovených v § 149 odst. 1 a 2 ObčZ. Pokud návrh na vypořádání SJM bude teprve podán, půjde o incidenční spor – spor vzniklý v souvislosti s insolvenčním řízením – a jako takový bude projednán insolvenčním soudem v rámci insolvenčního řízení; platnost zákonných zásad v § 149 odst. 1 a 2 ObčZ tím nepochybně není dotčena.

Dohoda o vypořádání uzavřená insolvenčním správcem s manželem úpadce je účinná, jakmile ji schválí insolvenční soud. K uzavření dohody potřebuje insolvenční správce souhlas výboru věřitelů,⁷¹ jinak ji insolvenční soud neschválí. Jakákoli dohoda o vypořádání uzavřená manžely po podání insolvenčního návrhu dlužníkem,

⁷¹ Souhlasu není třeba v případě nepatrného konkurzu, viz § 315 odst. 1 písm. b) InsZ.

event. po zveřejnění vyhlášky o podání insolvenčního návrhu věřitelem, je neplatná. Podle §269 InsZ jsou stejným právním následkem stíženy i další smlouvy uzavřené mezi manžely: smlouvy o zúžení rozsahu SJM i smlouvy o rozšíření rozsahu SJM, jestliže se na jejich základě stane součástí společného jmění manželů majetek náležející do té doby dlužníku nebo se součástí společného jmění manželů stanou závazky náležející do té doby jen manželu dlužníka. Cílem tohoto ustanovení je nepochybně zabránit zmenšení majetkové podstaty ryze účelovými přesuny majetku (závazků) mezi manželi. Takovýto majetek insolvenční správce bez dalšího zahrne do majetkové podstaty.

K vypořádání SJM dojde i v případě, že SJM zaniklo nebo bylo zúženo smlouvou či rozhodnutím soudu dříve, než byl na úpadce prohlášen konkurz, ale do prohlášení konkurzu nebylo ještě vypořádáno. V této souvislosti je třeba zmínit, že prohlášení konkurzu staví v této situaci lhůtu stanovenou k vypořádání SJM, ovšem pouze za podmínky, že tato lhůta má uplynout nejpozději do šesti měsíců od prohlášení konkurzu. Jestliže lhůta k vypořádání v době prohlášení konkurzu již uplynula a nastoupily účinky zákonné domněnky podle § 150 odst. 4 ObčZ, dochází prohlášením konkurzu k jejich suspenzaci, příp. i eliminaci, a to po dobu šesti měsíců od prohlášení konkurzu. Během této doby je insolvenčnímu správci dána možnost uzavřít dohodu o vypořádání SJM nebo podat návrh na jeho vypořádání soudu. Dojde-li k uzavření dohody nebo podání návrhu, budou účinky domněnky odstraněny zcela, v opačném případě se uplynutím šesti měsíční lhůty opět uplatní zákonná domněnka podle § 150 odst. 4 ObčZ. Výslovně se stanoví, že tímto postupem nemohou být dotčena práva třetích osob nabytá v dobré víře (§ 269 odst. 2 InsZ).

Vypořádání společného jmění se neprovádí, je-li SJM menší než závazky dlužníka, které z něho mají být uspokojeny. V tomto případě se celé společné jmění zahrne do majetkové podstaty bez dalšího. O způsobu, jakým bude chráněn manžel dlužníka a zda vůbec, zákon výslovně nehovoří. V odborné literatuře byly nastíněny dvě možné varianty ochrany druhého manžela.⁷² První řešení spočívá v tom, že ochrana manžela úpadce bude zajištěna prostřednictvím pohledávky za úpadcem ve výši poloviny hodnoty společného jmění, kterou lze manželovi přiznat z titulu

⁷² Dvořák, J., Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Praha: Aspi, 2007, str. 254 – 255

vypořádání. Za účelem jejího ocenění by tedy muselo být provedeno vypořádání SJM, s čímž ale zákon vysloveně nepočítá. Jako přijatelnější by se mi proto jevila varianta druhá, podle které může druhý manžel podat excindační žalobou a domáhat se vyloučení toho, co by představovalo jeho vypořádací podíl. I v tomto případě by muselo být vypořádání SJM provedeno, avšak probíhalo by v rámci řízení o žalobě, což se jeví jako vhodnější. Nepodá-li manžel tuto žalobu, bude postižen celý majetek v SJM.

Závěrem je třeba podotknout, že zánik SJM je nezvratným účinkem prohlášení konkurzu, který nezaniká, ani je-li konkurz zrušen. Obnova společného jmění je, stejně jako v předchozím případě, možná pouze rozhodnutím soudu podle § 151 ObčZ.

3.4.3. Vypořádání SJM v důsledku modifikace zákonného režimu

Vypořádání SJM se uplatní i v případě, že je jeho zákonný rozsah za trvání manželství zmenšen, a to buď v důsledku smlouvy uzavřené mezi manželi, nebo v důsledku rozhodnutí soudu. Vypořádání může být provedeno všemi formami uvedenými v § 150 ObčZ. Je nutné si ovšem uvědomit, že ve všech zmíněných situacích je SJM vypořádáno pouze dílčím způsobem, neboť zde vždy zůstane část společného jmění, a to minimálně v rozsahu obvyklého vybavení domácnosti. Této kategorie věcí se nemůže dotknout ani dohoda manželů, ani rozhodnutí soudu.

Možnost smluvní modifikace zákonného rozsahu společného jmění manželů je zakotvena v § 143a ObčZ. Vypořádání připadá v úvahu, pokud si manželé dohodou zúží rozsah SJM nebo si za trvání manželství vyhradí jeho vznik ke dni zániku manželství. Pro oba typy smluv je vyžadována kvalifikovaná písemná forma – forma notářského zápisu, jinak je smlouva neplatná. Smlouva je většinou účinná okamžikem jejího uzavření, není-li ve smlouvě ujednáno něco jiného. Pokud je předmětem smlouvy nemovitost evidovaná v katastru nemovitostí, nabývá smlouva účinnosti až vkladem do katastru. Účinností smlouvy dochází ohledně vyňaté části majetku a závazků k zániku SJM a vyloučený soubor majetkových vztahů je třeba vypořádat.

Kdy soud může a kdy musí zúžit na návrh některého manžela SJM až na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti, je upraveno v § 148 ObčZ. Soud je na návrh

oprávněn zúžit SJM ze závažných důvodů, přičemž závažné důvody je třeba vždy posuzovat podle okolností konkrétního případu s použitím § 3 odst. 1 ObčZ.⁷³ Soud není v tomto případě povinen tak učinit. Záleží jen na jeho úvaze, zda v daném případě shledá existenci vážných důvodů či nikoli.

Ve dvou zákonem stanovených případech soud zúží SJM na návrh některého z manželů obligatorně. Je to tehdy, pokud jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti nebo se stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti (tj. společníkem veřejné obchodní společnosti nebo komplementářem komanditní společnosti).⁷⁴ Jsou-li prokázány zákonem požadované skutečnosti, musí soud k návrhu některého manžela společné jmění zúžit; na zúžení společného jmění je v tomto případě právní nárok. K podání návrhu jsou aktivně legitimováni oba manželé, tedy i manžel podnikatel.

Soudním rozhodnutím zúžené SJM může být opětovně rozšířeno jen rozhodnutím soudu, a to jen na návrh některého z manželů.

3.5. Úprava de lege ferenda.

Institut společného jmění manželů

Nový občanský zákoník navazuje v manželském právu majetkovém na platnou právní úpravu a v mnohém se v ní inspiruje. Pokud jde o změny týkající se společného jmění manželů, ustanovuje se nově jak o samotném základu manželského majetkového práva, tj. o vymezení společného jmění, tak i o tzv. zákonném majetkovém režimu.⁷⁵

Ustanovení § 701 NOZ zavádí pro společné jmění manželů legislativní zkratku „společné jmění“ a vymezuje jej jako to, co manželům náleží, má majetkovou hodnotu a není vyloučeno z právních poměrů (půjde o tzv. zákonný režim). Toto však neplatí, ujednají-li si snoubenci nebo manželé něco jiného (smluvený režim) nebo rozhodne-li jinak soud (režim založený rozhodnutím soudu), anebo zanikne-li společné jmění za trvání manželství na základě zákona. Stejně jako doposud se tedy rozlišuje na jedné straně režim zákonný a na druhé straně pak režimy modifikované (smluvený a založený rozhodnutím soudu) s tím, že se zákonná

⁷³ Fiala, J., Kindl, M. et al. : Občanský zákoník. Komentář. I. díl. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, str. 517

⁷⁴ viz § 148 odst. 2 ObčZ

⁷⁵ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník – Velký akademický komentář, 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 644

úprava uplatní, jen pokud nebyla rozhodnutím soudu nebo dohodou manželů (snoubenců) vyloučena.

V rámci zákonného režimu zůstává rozsah aktiv, až na drobné změny, v podstatě zachován. Má platit, že součástí společného jmění je to, čeho nabyt jeden z manželů nebo čeho nabyli oba manželé společně za trvání manželství, s výjimkou toho, co

- a) slouží osobní potřebě jednoho z manželů,
- b) nabyt darem, děděním nebo odkazem jen jeden z manželů, ledaže dárce při darování nebo zůstavitel v pořizování pro případ smrti projevil jiný úmysl,
- c) nabyt jeden z manželů jako náhradu nemajetkové újmy na svých přirozených právech,
- d) nabyt jeden z manželů právním jednáním vztahujícím se k jeho výlučnému vlastnictví,
- e) nabyt jeden z manželů náhradou za poškození, zničení nebo ztrátu svého výhradního majetku.

Písmenem b) daného ustanovení je navrhováno řešení stávající kritizované situace o nemožnosti nabytí daru a dědictví do společného jmění – nově je umožněno toto ustanovení projevem vůle vyloučit. Nadále není zmíněna výjimka v podobě věcí vydaných v restitucích, neboť jsou restituce majetkoprávně, resp. vlastnický, již zpravidla ustáleny, a proto je na ně pamatováno jen v přechodných ustanoveních.⁷⁶

Výslovně se uvádí, že součástí společného jmění je i zisk, tj. výnos po odečtení nákladů, který plyne manželovi z jeho výhradního majetku, což je doposud dovozováno pouze soudní praxí.

Součástí společného jmění mají být i dluhy převzaté za trvání manželství, ledaže se týkají majetku, který náleží výhradně jednomu z manželů, a to v rozsahu, který přesahuje zisk z tohoto majetku, nebo je převzal jen jeden z manželů bez souhlasu druhého, aniž se přitom jednalo o obstarávání každodenních nebo běžných potřeb rodiny. Na rozdíl od platné úpravy se nehovoří o míře přiměřené majetkovým poměrům manželů. Napříště se bude posuzovat, zda se jedná o obstarávání každodenních nebo běžných potřeb rodiny.

O nabytí a pozbytí jednotlivých součástí společného jmění platí obecná

⁷⁶ důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku – verze květen 2011, str. 749
zdroj:http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf

ustanovení zákona (§ 704 NOZ). Výslovně je upraven okamžik vstupu do společného jmění u pohledávek ze zisku z výhradního jmění jednoho z manželů. Tyto se stávají součástí společného jmění dnem splatnosti. Částky výdělku, platu, mzdy, zisku a jiných hodnot z pracovní a jiné výdělečné činnosti budou součástí společného jmění v okamžiku, kdy manžel, který se o jejich získání přičinil, nabyl možnost s nimi nakládat.

Modifikace zákonného režimu

Obdobně jako doposud umožňuje osnova občanského zákoníku změnu zákonného režimu společného jmění, a to jak smlouvou manželů (snoubenců), tak i rozhodnutím soudu. Eventuální změna zákonem se pokládá za samozřejmou.⁷⁷

V souvislosti s modifikací zákonného režimu je třeba nejprve zmínit institut obvyklého vybavení rodinné domácnosti, který je obdobou obvyklého vybavení společné domácnosti ve stávající právní úpravě. Nový občanský zákoník zavádí definici tohoto pojmu, který byl doposud vykládán pouze teorií a soudní praxí. Obvyklým vybavením rodinné domácnosti se rozumí soubor movitých věcí, které slouží běžně nezbytným životním potřebám rodiny a jejích členů; není přitom rozhodné, zda jednotlivé věci náleží oběma. Zásadní změnou oproti stávající právní úpravě je, že tento soubor movitých věcí je zákonem vyčleněn ze společného jmění; tomu ostatně odpovídá i jeho zařazení do jiného oddílu, než je upraveno majetkové právo manželů. V důsledku toho bude obvyklé vybavení rodinné domácnosti napříště posuzováno odděleně od společného jmění a není proto nutné jej ani výslovně zmiňovat v ustanoveních o modifikacích společného jmění, neboť případnými odchylkami nebude vůbec dotčeno. Ustanovení týkající obvyklého vybavení rodinné domácnosti jsou přitom kogentní povahy. Vyplývá to z § 711 odst. 3 NOZ, v němž je stanoveno, že smlouvou nelze vyloučit ani změnit ustanovení o obvyklém vybavení rodinné domácnosti, ledaže jeden z manželů opustil trvale domácnost a odmítá se vrátit. To samé platí i pro rozhodnutí soudu.

Co se *smluvního režimu* týče, mohou si manželé (i snoubenci) smlouvou založit režim oddělených jmění, vyhradit si vznik společného jmění ke dni zániku manželství, jakož i rozšířit a zúžit zákonný režim společného jmění. Vítanou

⁷⁷ důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku – verze květen 2011, str. 752
zdroj:http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf

novinkou je možnost manželů založit si smlouvou režim oddělených jmění. V uvedeném režimu může každý z manželů nakládat se svým výhradním (odděleným) jměním zcela podle své vůle, tedy bez souhlasu druhého manžela.

Smluvený režim by se měl týkat zejména již existujícího společného jmění. Ujednání-li se pro smluvený režim zpětný účinek, nepřihlíží se k tomu. Další odlišností od současné právní úpravy je výslovné stanovení obecných obsahových předpokladů platnosti modifikační smlouvy manželů. Smlouva svými důsledky nesmí vyloučit schopnost manžela zabezpečovat rodinu. Rovněž se nemůže svým obsahem nebo účelem dotknout práv třetí osoby, ledaže by se smlouvou souhlasila; tato smlouva uzavřená bez souhlasu třetí osoby nemá vůči ní právní účinky. Zákonem požadovaná forma veřejné listiny zůstává zachována.

Nově jsou v navrhovaném kodexu upraveny účinky modifikačních smluv vůči třetím osobám. Osnova občanského zákoníku počítá se zavedením veřejného seznamu (registru, rejstříku či jiné evidence), do něhož se budou modifikační smlouvy zapisovat. Zapsáním do tohoto seznamu budou změny ujednané manželi účinné vůči třetím osobám.

Druhou variantou modifikace zákonného režimu je *režim založený rozhodnutím soudu*. Soud na návrh manžela zruší společné jmění nebo zúží jeho stávající rozsah, je-li pro to závažný důvod. Do budoucna má mít soud možnost svým rozhodnutím společné jmění i zrušit. I po zrušení společného jmění totiž zůstanou manželům společné věci, které náležejí k obvyklému vybavení rodinné domácnosti a které tak stojí mimo společné jmění.

Co se rozumí závažnými důvody, je demonstrativně vyčteno v druhém odstavci § 717 odst. 2 NOZ. Podle tohoto ustanovení je vždy závažným důvodem skutečnost, že manželův věřitel požaduje zajištění své pohledávky v rozsahu přesahujícím hodnotu toho, co náleží výhradně tomuto manželu, že manžela lze považovat za marnotratného, jakož i to, že manžel soustavně nebo opakovaně podstupuje nepřiměřená rizika. Jako závažný důvod může být shledáno také to, že manžel začal podnikat nebo že se stal neomezeně ručícím společníkem právnické osoby. To je rozdíl oproti současnému stavu, kdy v případě manžela podnikatele či neomezeně ručícího společníka je na zúžení, příp. zrušení společného jmění, právní nárok.

Opětovně lze společné jmění obnovit či rozšířit jeho rozsah jednak rozhodnutím soudu a jednak smlouvou manželů. Soud obnoví společné jmění, zejména pominou-li důvody zrušení společného jmění. To platí i v případě, že manžel navrhne, aby společné jmění, jehož rozsah byl zúžen, bylo rozšířeno do zákonného rozsahu. Pokud zaniklo společné jmění na základě zákona, soud je na návrh manžela obnoví, je-li to v zájmu obou manželů. Nově se navrhuje, aby režim založený rozhodnutím soudu bylo možné změnit také smlouvou manželů, což platná právní úprava nedovoluje.

Vypořádání společného jmění

V ustanovení § 729 NOZ se stanoví, že likvidace dosud společných práv a povinností jejich vypořádáním se provede, je-li společné jmění zrušeno nebo zanikne-li, anebo je-li zúžen jeho stávající rozsah. Tímto je vymezen obsah pojmu vypořádání a situace, za kterých má k němu dojít. Ve stejném paragrafu je zároveň vyřešena i otázka právního režimu zaniklého, ale nevypořádaného společného jmění, a to tak, že dokud není zúžené, zrušené nebo zaniklé společné jmění vypořádáno, použijí se pro ně ustanovení o společném jmění přiměřeně. Toto ustanovení tak nepochybně vhodně zaplňuje mezeru v současné právní úpravě. Je třeba mít stále na paměti, že i když dojde k absolutnímu zániku společného jmění, zůstávají manželům společné věci, které náležejí k obvyklému vybavení rodinné domácnosti a stojí tak vně společného jmění.

Základní ustanovení o vypořádání vycházejí z dosavadní právní úpravy. Navrhováno je pouze několik změn, které spočívají především ve zpřesnění dosavadní právní úpravy a výslovné formulaci soudní praxí i teorií dovozených pravidel, což je jistě žádoucí.

Výslovně je v novém občanském zákoníku vyjádřeno, že vypořádáním společného jmění nesmí být dotčeno právo třetí osoby. Je zřejmé, že se zákonný zákaz vztahuje všechny způsoby vypořádání. To je rozdíl oproti úpravě stávající, kde je ochrana věřitelů výslovně zmíněna jen v souvislosti s dohodou manželů (nic to však nemění na skutečnosti, že vypořádání společného jmění má mít účinky jen mezi manželi a do práv a povinností třetích osob by tak nemělo zasahovat). Bylo-li právo třetí osoby vypořádáním přece jen dotčeno, může se domáhat, aby soud určil, že vypořádání je vůči ní neúčinné. Podle důvodové zprávy dal zákonodárce přednost

této podobě ochrany před žalobou na neplatnost, jelikož se sankce neplatnosti nejeví pro svůj absolutní dopad (působení vůči všem) jako vhodná.⁷⁸ Povinnost tvrzení a povinnost důkazní o újmě v podobě dotčení bude ležet na žalujícím. Ochrana třetích osob je ještě prohloubena v druhém odstavci § 730 NOZ tím, že vypořádání dluhů má mít účinky jen mezi manželi.

Způsoby vypořádání zůstávají stejné jako dopsud. Preferovanou formou vypořádání je dohoda manželů, následuje možnost soudního vypořádání společného jmění. Není-li využita ani jedna z předchozích variant, platí uplynutím zákonné lhůty, že se manželé či bývalí manželé vypořádali podle zákonné domněnky uvedené v § 734 NOZ. Účinky vypořádání jsou novým občanským zákoníkem jednotně vztaženy ke dni, kdy SJM bylo zúženo, zrušeno nebo kdy zaniklo. Tímto by mělo dojít k sjednocení okamžiků vzniku účinků vypořádání a k odstranění dosavadní nevyváženosti jednotlivých způsobů vypořádání.⁷⁹

Přednostním způsobem vypořádání společného jmění zůstává dohoda manželů. Jak bylo řečeno, má dohoda o vypořádání vždy účinky ke dni, kdy bylo společné jmění zúženo, zrušeno nebo zaniklo, a to bez ohledu na to, kdy byla uzavřena. Je-li však předmětem vypořádání nemovitá věc, která se zapisuje do veřejného seznamu, nabývá dohoda právních účinků v části týkající se této věci až zápisem do veřejného seznamu. Podle důvodové zprávy má mít zápis do veřejného seznamu jen deklaratorní účinky, které se vztáhnou nazpět k okamžiku zúžení, zrušení či zániku společného jmění.

Odlišně je upraven požadavek na písemnou formu dohody o vypořádání. Povinnost uzavřít dohodu v písemné podobě má být omezena na případy, kdy je dohoda uzavřena za trvání manželství nebo je jejím předmětem věc, u které vyžaduje písemnou formu smlouva o převodu vlastnického práva. Není-li písemná forma nutná a požádá-li o to jeden z manželů, je povinností druhého manžela, aby mu doručil potvrzení o tom, jak se vypořádali.

Výslovně je stanoveno, že si manželé mohou vypořádat vzájemné vztahy pouze dílčím způsobem, mohou si tedy dohodou vypořádat jen část společných majetkových práv a povinností. Nově je manželům dána možnost uzavřít smlouvu

⁷⁸ důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku – verze květen 2011, str. 757

zdroj:http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf

⁷⁹ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník – Velký akademický komentář, 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 687

ještě před rozhodnou skutečností, tj. před zánikem společného jmění, ať už absolutním či částečným. Napříště proto nebude třeba rozlišovat mezi dohodami podle § 24a ZoR (uzavíranými pro případ tzv. nesporného rozvodu) a „ostatními“ dohodami o vypořádání.

Další varianty vypořádání (rozhodnutí soudu a zákonná domněnka) se téměř shodují s platným právním stavem. Úprava vypořádání společného jmění rozhodnutím soudu je doplněna o výslovné vyjádření, že soud rozhoduje o vypořádání podle stavu, kdy nastaly účinky zúžení, zrušení nebo zániku společného jmění. Pokud ale jde o cenu jednotlivých součástí společného jmění, rozhodným bude stav v době rozhodování soudu.⁸⁰

Rovněž pravidla pro vypořádání jsou ve své podstatě ponechány v dosavadní osvědčené podobě. Podle důvodové zprávy jsou určena pro situace, kdy o vypořádání společného jmění rozhoduje soud. Řeší-li manželé svoje majetkové poměry dohodou, nemusí daná pravidla respektovat. Pozitivní novinkou je úprava způsobu výpočtu tzv. zápočtů, který byl doposud dovozován pouze soudní praxí. V § 735 odst. 2 NOZ je stanoveno, že hodnota toho, co ze společného majetku bylo vynaloženo na výhradní majetek manžela, stejně jako hodnota toho, co z výhradního majetku manžela bylo vynaloženo na společný majetek, se při vypořádání započítává zvýšená nebo snížená podle toho, jak se ode dne vynaložení majetku do dne, kdy SJM bylo zúženo, zrušeno nebo zaniklo, zvýšila nebo snížila hodnota té součásti majetku, na niž byl náklad vynaložen. V navrhované úpravě je tak pamatováno nejen na možné snížení cen, ale i na jejich zvýšení.⁸¹

⁸⁰ důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku – verze květen 2011, str. 757
zdroj:http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf

⁸¹ důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku – verze květen 2011, str. 758
zdroj:http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf

4. Vypořádání dědiců v dědickém řízení

S majetkovým vypořádáním mezi zúčastněnými subjekty se lze setkat i v rámci dědického řízení, které je zahájeno v důsledku smrti fyzické osoby. Smrt člověka je významnou právní skutečností, se kterou jsou spojeny četné právní následky. Jedním z nich je i přechod práv a povinností ze zemřelé osoby na odlišné právní subjekty. Z hlediska institutu vypořádání nás bude zajímat především otázka přechodu práv a povinností ze zůstavitele na dědice, zejména je-li dědiců více.

Úmrtím zásadně přecházejí práva a povinnosti majetkového povahy, viz § 579 ObčZ. Předmětem dědictví budou ovšem jen ta, která přechází podle ustanovení o dědickém nástupnictví v občanském zákoníku. Podle ustanovení § 460 ObčZ se dědictví nabývá smrtí zůstavitele, tímto okamžikem tedy vstupují dědici do zůstavitelových práv a povinností. Náš právní řád nicméně neponechává na dědicích samotných, aby se ujali dědictví. Stát zasahuje do nabývání dědictví prostřednictvím obligatorního dědického řízení, které příslušný soud zahájí z úřední povinnosti, jakmile se dozví, že někdo zemřel nebo byl prohlášen za mrtvého (§ 175a odst. 2 o. s. ř.). Řízení o dědictví je upraveno v ustanoveních § 175a až § 175zd o. s. ř. a jeho účelem je zjištění okruhu zůstavitelových dědiců a rozsahu majetku a dluhů dědictví.⁸²

Vypořádání je v rámci dědického řízení třeba provést, pokud měl zůstavitel s pozůstalým manželem majetek ve společném jmění. V dědickém řízení se nejprve vypořádá SJM podle § 175l o. s. ř., teprve následně dojde k vlastnímu projednávání dědictví. Tento způsob vypořádání byl již podrobněji rozebrán v předchozí kapitole, a proto mu zde nebude více věnován prostor. Dále se vypořádání uplatní v případě, že zůstavitel zanechal více dědiců. Jak bývá zvykem, upřednostňuje zákon smluvní forma řešení právních vztahů mezi dědici, tj. dohodu, která musí být schválena rozhodnutím soudu. Až následně přichází v úvahu potvrzení o nabytí dědictví podle velikosti dědických podílů. Obě rozhodnutí soudu mají formu usnesení, kterými je projednávání dědictví skončeno.

Krom těchto dvou rozhodnutí může být dědické řízení skončeno i unesením o potvrzení dědictví jedinému dědici; potvrzením, že dědictví, které nenabyl žádný dědic, připadá státu nebo usnesením o zastavení řízení, nezanechal-li zůstavitel

⁸² Schelleová, I. et al.: Dědictví a dědické právo. Brno: Computer press, 2007, str. 129

žádný majetek. Pokud je dědictví předloženo, soud buď usnesením schválí dohodu o přenechání dědictví věřitelům, nebo nařídí likvidaci dědictví podle § 175t o. s. ř., nebylo-li dohody dosaženo.

4.1. Dohoda o vypořádání dědictví

Dohoda dědiců je zákonem preferovanou formou vypořádání dědictví, která je upravena v § 482 ObčZ. Primárně tak mají být majetkové vztahy mezi dědici vyřešeny způsobem, který odráží vůli dědiců a umožňuje přihlídnout k jejich konkrétním potřebám a vzájemným vztahům. Dohodou dědiců má být především zabráněno vzniku neúčelného a nefunkčního spoluvlastnictví, ke kterému dochází v případě potvrzení dědických podílů soudem a které bývá příčinou následných sporů.⁸³

Dohodu o vypořádání dědictví lze uzavřít jen v rámci dědického řízení. Jejími účastníky musí být všichni dědicové a není přitom rozhodné na základě jakého dědického titulu (zda závěti, či zákona) jim dědické právo svědčí. Pokud by k dohodě nepřistoupil byť i jediný dědic, nemohla by být dědická dohoda soudem schválena. Za účastníka, jenž nemá plnou způsobilost k právním úkonům, uzavírá dohodu jeho zákonný zástupce, tj. rodič nebo opatrovník (§ 22 o. s. ř.). Protože se nejedná o běžnou majetkovou záležitost, musí být tento právní úkon schválen rozhodnutím soudu, a to buď rozhodnutím soudu péče o nezletilé, nebo soudu opatrovnického. Do nabytí právní moci tohoto rozsudku nemůže být dohoda o vypořádání dědictví platně uzavřena. Od uzavřené dohody mohou účastníci řízení souhlasnými projevy vůle odstoupit nebo ji nahradit dohodou novou, a to až do doby, než usnesení soudu o schválení dědické dohody nabude právní moci.⁸⁴

Předmětem dohody o vypořádání musí být veškerý majetek (majetkové hodnoty zahrnuté do soupisu aktiv) tvořící pozůstalost. Nelze uzavřít dohodu, která by se týkala jen části zanechaného majetku. Na druhou stranu však nepřichází v úvahu dohoda, která by se týkala jiného, než do soupisu aktiv a pasiv zahrnutého majetku. Dohoda o vypořádání dědictví je jediným případem, kdy je možné se v rámci dědického řízení odchýlit od dědických podílů, a to bez ohledu na to, z jakého dědického titulu vyplývají. Dědic tak může na základě dohody nabýt i

⁸³ Schelleová, I. et al.: Dědictví a dědické právo. Brno: Computer press, 2007, str. 192

⁸⁴ srov. Rc 34/76

méně, než na co by měl ze zákona či závěti nárok, nemusí se mu dokonce dostat majetku vůbec žádného, aniž by v tom byl spatřován rozpor dohody s dobrými mravy či zákonem.⁸⁵ Zákonu by však podle judikatury odporovala taková dohoda, není-li dědictví předluženo, podle které by některý z dědiců převzal odpovědnosti za dluhy dědictví ve výši přesahující hodnotu jím nabytého majetku (jeho dědický podíl by tak byl předlužen).⁸⁶

Dohodou o vypořádání dědictví může být založena povinnost vyplatit finanční náhradu za některý dědický podíl. Takto vzniklou pohledávku lze zároveň zajistit zřízením zástavního práva na věci náležející do dědictví. Dohodou dědiců je možné zřídit i věcné břemeno. Pokud dohoda o vypořádání obsahuje závazek vyplatit odstupujícímu dědici jeho podíl, musí být v dohodě sjednána i lhůta k plnění. Uplynutím pariční lhůty se pravomocně schválená dědická dohoda stává exekučním titulem.⁸⁷

Pasiva dědictví, tj. dluhy zůstavitele a přiměřené náklady pohřbu, naproti tomu nemusí být dohodou vypořádána. Dědici budou v tomto případě odpovídat za dluhy podle poměru toho, co z dědictví nabyli k celému dědictví, a to až do výše ceny nabytého dědictví, viz § 470 ObčZ. Mají-li však dědici podle dohody odpovídat za dluhy tížící dědictví jinak, než do výše ceny nabytého dědictví, je třeba, aby s takovou dohodou souhlasili i zůstavitelovi věřitelé. V opačném případě bude dohoda účinná pouze inter partes (mezi dědici navzájem) a odpovědnost dědiců za dluhy se ve vztahu k věřitelům bude nadále řídit ustanovením § 470 ObčZ.

Neodporuje-li uzavřená dohoda zákonu nebo dobrým mravům, schválí ji soud usnesením, kterým se zároveň dědické řízení končí. Jinými než uvedenými hledisky se soud při schvalování dohody nezabývá, význam proto nebudou mít ani tzv. zápočty, tj. mimořádná darování zůstavitele některým dědicům ještě za jeho života. Zda bude k těmto okolnostem přihlédnuto, je tak ponecháno jen na vůli dědiců. Usnesení o schválení dohody má konstitutivní – právotvorné – účinky, které nastávají zpětně ke dni smrti zůstavitele; tímto okamžikem se podle občanského zákoníku dědictví nabývá. Proti rozhodnutí soudu, kterým byla dohoda schválena, je

⁸⁵ Mikeš, J., Muzikář L.: Dědické právo. Praha: Linde, 2007, str. 225

⁸⁶ srov. usnesení Městského soudu v Praze č. j. 24 Co 242/95, Ad Notam, 1996, č. 2

⁸⁷ Mikeš, J., Muzikář L.: Dědické právo. Praha: Linde, 2007, str. 224

přípustné odvolání. Nejedná se tedy o usnesení o schválení smíru, proti kterému žádný opravný prostředek přípustný není, viz § 99 o. s. ř.

4. 2. Potvrzení nabytí dědictví podle dědických podílů

Nedojde-li k dohodě, postupuje se při vypořádání dědictví podle dědických podílů, které dědicům vyplývají ze zákona nebo ze závěti, příp. z obou dědických titulů. Soud potvrdí nabytí dědictví podle podílů těm dědicům, jejichž dědické právo bylo prokázáno. Soud musí podíly jednotlivých dědiců dodržet, odchýlit se od nich může jen v případě tzv. započtení. Neprovádí tedy skutečné vypořádání, neboť svým rozhodnutím nemůže pozůstalost mezi dědice autoritativně rozdělit. Potvrzení o nabytí dědictví má proto pouze deklaratorní povahu.

Při dědění ze zákona je podíl vždy vyjádřen procentem nebo zlomkem, který představuje ideální podíl na dědictví jako celku. Důsledkem potvrzení dědických podílů tak bude vznik podílového spoluvlastnictví ke zděděným věcem, event. vznik společných práv. Soud potvrdí nabytí dědictví podle dědických podílů i ohledně členského podílu k bytovému družstvu (nepřipadl-li pozůstalému manželovi), a to i přesto, že podle platné právní úpravy může být kromě manželů členem družstva jen jedna osoba. Pokud se dědici ohledně členského podílu nedohodnou, rozhodne o sporu soud na návrh některého z nich.⁸⁸ V závěti může zůstavitel určit i konkrétní věci nebo práva, které mají jednotlivým dědicům připadnout. V tomto případě budou podíly představovány určitými majetkovými hodnotami a soudu nezbývá, než potvrdit dědicům nabytí takto individuálně určené části dědictví.⁸⁹

Velikost jednotlivých dědických podílů může být snížena v důsledku tzv. započtení, jehož předmětem jsou dary poskytnuté zůstavitelem za jeho života některému z dědiců, nejde-li o běžná a obvyklá darování (např. dary k narozeninám, svatbě, výročí). Obvyklost darování je přitom třeba posuzovat s ohledem na majetkové poměry zůstavitele.⁹⁰ Započtení se provádí tak, že se k čisté ceně dědictví nejprve připočítají všechny zápočty a tento součet (tzv. kolační podstata) se vezme jako základ pro vyčíslení dědických podílů. Od jednotlivých podílů se pak

⁸⁸ srov. R 31/95

⁸⁹ Fiala, J., Kindl, M. et al. : Občanský zákoník. Komentář. I. díl. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, str. 860

⁹⁰ Fiala, J., Kindl, M. et al. : Občanský zákoník. Komentář. I. díl. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, str. 861

následně odečte obdarovaným dědicům cena jejich darů s tím, že se zásadně⁹¹ odečítá cena, kterou měli dary v době darování.⁹² Takto je zohledněno zvýhodnění dědiců, kterého se jim dostalo za života zůstavitele.

K započtení dochází jak při dědění ze zákona, tak při dědění ze závěti, a to i bez návrhu. V případě zákonné dědické posloupnosti přihlíží soud k mimořádnému darování ze své úřední povinnosti. U dědiců uvedených v § 473 odst. 2 ObčZ je navíc započtení rozšířeno také na to, co od zůstavitele obdržel předek těchto dědiců. Při testamentární dědické posloupnosti je třeba započtení provést, jen pokud k němu dal zůstavitel v závěti výslovný příkaz, anebo pokud by byl obdarovaný dědic neodůvodněně zvýhodněn proti neopomenutelným dědicům (§ 484 ObčZ). Výše dědických podílů určených v závěti může být ovlivněna i relativní neplatností závěti v důsledku nerespektování práv neopomenutelných dědiců.⁹³

Řízení o dědictví je skončeno pravomocným usnesením soudu, kterým byly potvrzeny zákonné či závěti stanovené dědické podíly. V důsledku tohoto rozhodnutí dochází ke vzniku podílového spoluvlastnictví ke zděděným věcem, příp. ke vzniku společných práv. Další právní vztahy mezi dědici, resp. spoluvlastníky, se tak budou ohledně zděděné věci řídit ustanoveními občanského zákoníku, která upravují podílové spoluvlastnictví. Režim společných práv je upraven v § 512 an. ObčZ. Ke vzniku podílového spoluvlastnictví nedojde, mají-li dědicům připadnout podle závěti konkrétní majetkové hodnoty, leda by to z poslední vůle zůstavitele vyplývalo.

4.3. Úprava de lege ferenda

V novém občanském zákoníku lze v dědickém právu zaznamenat pozitivní tendenci k rozšíření prostoru pro uplatnění autonomie vůle zůstavitele. Vedle závěti počítá nová koncepce i s dědickou smlouvou jako dalším pořízením zůstavitele pro případ smrti. Do právního řádu mají být zavedeny i další nové instituty, kterými se zákonodárce snaží co možná nejvíce vyhovět vůli zůstavitele, jako je například legát (odkaz), kodicil (dovětek) nebo darování pro případ smrti apod.

Výčet dědických titulů je v návrhu občanského zákoníku uveden

⁹¹ Zásada platí jen pro poměry, v nichž jsou hodnoty a ceny stabilizovány.

⁹² Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník – Velký akademický komentář, 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 1363

⁹³ Schelleová, I. et al.: Dědictví a dědické právo. Brno: Computer press, 2007, str. 192

v § 1467 NOZ, a to v pořadí podle jejich právní síly. Na první místo je postavena dědická smlouva, následuje závěť a jako poslední v řadě je uveden zákon. To je rozdíl oproti dosavadní úpravě obsažené v § 461 ObčZ, kde je jmenován zákon před projevem vůle zůstavitele, závětí (nic to však nemění na skutečnosti, že dědění ze závěti má přednost před děděním ze zákona). Možnost kumulace dědických titulů přitom zůstává zachována.

Dědické právo, tj. právo na pozůstalost či poměrný díl, vzniká smrtí zůstavitele. Kdy toto právo dospěje, záleží na různých okolnostech. Při dědění ze zákona nabývá dědic dědictví smrtí zůstavitele, ale při dědění ze závěti nebo podle dědické smlouvy může být dospělost dědického práva vázána na splnění podmínky, doložením času a dědic může nabýt pozůstalost nebo poměrný díl z ní i později.⁹⁴ Ingerence státu při nabývání dědictví zůstává zachována – nabytí dědictví má být i nadále potvrzováno soudem. Soud potvrdí nabytí dědictví osobě, jejíž dědické právo bylo prokázáno.

Z hlediska vypořádání nás bude především zajímat úprava situace, kdy zůstavitel zanechal několik dědiců. I v novém občanském zákoníku je dědicům dána možnost, aby si své majetkové poměry uspořádali dohodou a rozdělili si tak pozůstalost podle své vůle. K platnosti dohody o rozdělení pozůstalosti se vyžaduje, aby v důsledku jejího uzavření byla rozdělena celá známá pozůstalost. Při dědění podle zákonné posloupnosti mají dědici v zásadě úplnou volnost, jak si dědictví rozdělí; vázáni jsou jen obecnými kautelami právního řádu a ohledem na osoby pod zvláštní ochranou.⁹⁵ Totéž platí i při dědění podle zůstavitelova posledního pořízení, pokud zůstavitel ohledně rozdělení pozůstalosti nic nenařídil. Rozdělil-li zůstavitel v posledním pořízení pozůstalost či její část, mohou si účastníci upravit vztahy odchylně pouze za podmínky, že to zůstavitel v posledním pořízení výslovně nevyloučil. V opačném případě soud rozdělí pozůstalost podle nařízení zůstavitele.

Dohoda dědiců o rozdělení pozůstalosti má i do budoucna podléhat soudnímu schválení. Soud dohodu dědiců o rozdělení schválí, neodporuje-li vůli zůstavitele a v jejích mezích ani zájmům osoby pod zvláštní ochranou. Na rozdíl od platného práva se zvláště nevytýká, že dohoda že dohoda nesmí odporovat jiným mravům ani

⁹⁴ důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku – verze květen 2011, str. 993
zdroj:http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf

⁹⁵ důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku – verze květen 2011, str. 999
zdroj:http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf

zákonu, protože toto omezení vyplývá již z obecných ustanovení.⁹⁶ Neschválí-li soud dohodu, potvrdí dědicům nabytí dědictví podle výše jejich dědických podílů, příp. mezi ně pozůstalost rozdělí.

Pořídil-li zůstavitel pro případ smrti, rozdělí soud pozůstalost podle nařízení zůstavitele. Dále soud rozdělí pozůstalost v případě, že o to požádají všichni dědicové a není mezi nimi spor, co do pozůstalosti náleží. Dbá přitom zájmů osoby pod zvláštní ochranou. Navrhovaná právní úprava tímto znovu zavádí rozdělení pozůstalosti rozhodnutím soudu, tj. obnovuje autoritativní vypořádání dědictví, které zde bylo v době od 1. 4. 1964 do 31. 12. 1991.⁹⁷ Při dělení pozůstalosti soud zřídí výkaz, jehož základem je soupis pozůstalosti. Bylo-li něco z pozůstalosti prodáno dědicem po právu, zahrne se do pozůstalosti dosažená kupní cena, při jiném zcizení z vůle dědiců se do pozůstalosti zahrne obecná cena v den vzniku dědického práva. Rozdělení se provede tak, že se na podíl každého z dědiců vyjádřený v penězích se přidělí jednotlivé předměty podle ceny uvedené ve výkazu. Jednotlivému dědici přitom může být přidělena také pohledávka nebo dokonce dluh. Zákon však výslovně stanoví, že se přidělení dluhu nedotýká práv věřitele. Při rozdělení lze vypořádat právo na náhradu z poměrů mezi dědici, provést započtení na dědický podíl a započtení odkazů. Dědic, který byl zkrácen na svém podílu přidělením vadné věci, má vůči ostatním dědicům právo na náhradu toho, oč byl vadou zkrácen.

Návrh občanského zákoníku upravuje také započtení na dědický podíl. Při posloupnosti dědiců podle pořízení pro případ smrti nebo při zákonné dědické posloupnosti se započtení na dědický podíl provede, jen přikázal-li to zůstavitel projevem vůle učiněným ve formě předepsané pro pořízení závěti. I když to zůstavitel nepřikázal, může soud provést započtení na dědický podíl, byl-li by jinak nepominutelný dědic neodůvodněně znevýhodněn; k obvyklým darováním se však nepřihlíží.

Odlišně je v novém občanském zákoníku upravena odpovědnost dědiců za dluhy, jež na ně v důsledku smrti zůstavitele přechází. V § 1694 NOZ se stanoví, že dědic hradí dluhy zůstavitele v plném rozsahu, neuplatnil-li výhradu soupisu. Pokud neuplatnilo výhradu soupisu více dědiců, hradí dluhy zůstavitele společně a

⁹⁶ důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku – verze květen 2011, str. 999

zdroj:http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf

⁹⁷ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník – Velký akademický komentář, 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 1353

nerozdílň. V souvislosti s přechodem dluhů tedy nový zákoník zavádí do dědického práva tzv. výhradu soupisu pozůstalosti (*beneficium inventarii*), jejíž uplatnění bude přicházet v úvahu, zejména má-li dědic důvod předpokládat, že zůstavitel zanechal předlužený majetek nebo jej přetížil odkazy. Uplatní-li dědic výhradu soupisu, bude jeho povinnost k úhradě zůstavitelových dluhů limitována hodnotou, kterou jako dědic z pozůstalosti získal – bude hradit dluhy zůstavitele do výše ceny nabytého dědictví. Všichni dědici, kteří uplatnili výhradu soupisu, pak hradí dluhy zůstavitele společně a nerozdílň. Věřitel může požadovat plnění po kterémkoli z nich, avšak jen do výše odpovídající jeho dědickému podílu. Mezi sebou se pak dědici vypořádají podle ustanovení o solidárních závazcích.

Je-li tu naopak obava, že bude předlužen dědic, má k ochraně věřitelů sloužit tzv. odloučení pozůstalosti (*separatio bonorum*). Věřitel, který osvědčí obavu z předlužení dědice, tak může předtím, než soud potvrdí nabytí dědictví, navrhnout, aby pozůstalost zůstala odloučena od jmění dědice a byla spravována jako oddělené jmění. Soud návrhu nevyhoví, je-li zřejmé, že k obavě není důvod. Z takto odloučené pozůstalosti se uspokojí věřitel, který si odloučení vyžádal. Tento věřitel však zároveň ztrácí právo uspokojit se z ostatního dědicova majetku, a to i v případě, že dědic neuplatnil výhradu soupisu.

5. Další případy vypořádání

5.1. Vypořádání mezi vlastníkem a držitelem

Držitelem je podle § 129 odst. 1 ObčZ ten, kdo s věcí nakládá jako s vlastní nebo kdo vykonává právo pro sebe. Předmětem držby tedy mohou být jak věci, tak i práva.

Držitelem věci bude zejména její vlastník, neboť u něj především budou dány oba pojmové znaky držby, a to vůle nakládat s věcí jako s vlastní (držební vůle) a zároveň fyzické ovládnutí věci. Oba znaky přitom musí být dány současně, chybí-li jeden z nich, nelze o držbě vůbec hovořit. Například působí-li na věc fyzicky jiná osoba na podkladě právního vztahu, nejedná se o držbu, ale půjde o tzv. detenci. Detentor má věc u sebe, fakticky ji ovládá, chybí mu však vůle mít věc pro sebe, neboť od samého počátku ví, že drží věc cizí. Za držitele je v tomto případě nutné i nadále považovat vlastníka věci.

Držba je v běžném pojetí převážně spojena s vlastnickým právem, je chápána jako jedno ze základních oprávnění vlastníka ve vztahu k jeho předmětu vlastnictví.⁹⁸ Zvláštností držby nicméně je, že (z důvodu své fakticity) může existovat odděleně od vlastnického práva. Fakticky věc ovládat v úmyslu mít ji pro sebe může i osoba od vlastníka odlišná. Za dané situace bude držitel věci odlišný od jejího vlastníka a faktický stav nebude odpovídat stavu právnímu. Příčinou zmíněného nesouladu bude většinou skutkový omyl. Osoba vykonávající právo držby je mylně přesvědčena o svém vlastnictví na základě skutečností (např. nabývacího titulu), které reálně nejsou dány. Není však vyloučeno, aby oba pojmové prvky držby – subjektivní držební vůle i objektivní faktické nakládání – byly přítomny, aniž by se držitel mylně domníval, že mu věc patří (např. u zloděje). Jak bude rozvedeno dále, nemůže být taková držba po právu.

Držet lze i práva – držitelem je i ten, kdo vykonává právo pro sebe. Předmětem držby mohou ovšem být jen ta práva, která připouštějí trvalý a opětovný výkon. V praxi se bude jednat zejména o práva odpovídající věcnému břemeni.

Jak bylo naznačeno, rozlišuje stávající občanský zákoník dvě formy držby: držbu oprávněnou (§ 130 ObčZ) a držbu neoprávněnou (§ 131 ObčZ). Oprávněným

⁹⁸ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník – Velký akademický komentář, 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 564

držitelem je ten, kdo je se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře o tom, že mu věc nebo právo patří. Naproti tomu neoprávněná držba je dána tehdy, kdy držitel vykonává faktické panství nad věcí a má též vůli nakládat s touto věcí jako s věcí vlastní, avšak se zřetelem ke všem okolnostem mu musí být známo, že není vlastníkem věci.⁹⁹ Rozhodujícím kritériem pro posouzení oprávněnosti držby je tedy přítomnost dobré víry, přičemž v pochybnostech se dobrá víra presumuje. Na tom, kdo tvrdí opak, bude, aby domněnku existence oprávněné držby vyvrátil.

Dobrá víra je psychickým stavem držitele, jeho subjektivním přesvědčením, že je vlastníkem věci nebo subjektem práva. Vnitřní stav držitele je podle soudní praxe nutno posuzovat objektivně – „se zřetelem ke všem okolnostem.“ Z uvedené formulace vyplývá, že tvrzení držitele o oprávněnosti držby musí být podloženo konkrétními vnějšími skutečnostmi, z nichž se dá soudit, že přesvědčení držitele je po celou dobu opodstatněné. K otázce dobré víry se vyjádřil i Ústavní soud, který ve svém rozhodnutí¹⁰⁰ uvedl, že při posuzování otázky, zda byl držitel „se zřetelem ke všem okolnostem“ v dobré víře, že mu věc patří, je třeba vycházet z toho, zda při zachování náležité (běžné) opatrnosti, kterou lze s přihlédnutím k okolnostem konkrétního případu po každém subjektu práva požadovat, měl, resp. mohl mít, během vydržecí doby důvodné pochybnosti o tom, že mu věc nebo právo patří. Vychází tedy z toho, jak by věc posoudil průměrný člověk při zachování obvyklé opatrnosti.¹⁰¹

Jakmile se držitel seznámí se skutečnostmi, které objektivně musí vyvolat pochybnost o oprávněnosti držby, zaniká jeho dobrá víra a tímto vzniká i jeho povinnost vydat předmět své držby jejímu vlastníkově.

Oprávněnost či neoprávněnost držby má významné právní důsledky, ať už v oblasti vydržení, rozsahu držitelových práv a povinností nebo též z hlediska držitelovi ochrany. Otázka dobré víry bude rozhodující, a to nás bude zajímat především, i pro vzájemné vypořádání mezi vlastníkem a držitelem. K němu dojde, pokud se vlastník s úspěchem domůže svého vlastnického práva. Držitel je vždy povinen vrátit věc tomu, kdo prokázal své vlastnictví, a to bez ohledu na svou dobrou

⁹⁹ Fiala, J., Kindl, M. et al. : Občanský zákoník. Komentář. I. díl. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, str. 398

¹⁰⁰ usnesení ze dne 3. 6. 2004, sp. zn. III. ÚS 50/04, dostupné na <http://nalus.usoud.cz>

¹⁰¹ Fiala, J., Kindl, M. et al. : Občanský zákoník. Komentář. I. díl. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, str. 399

víru. Skutečnost dobré víry však bude mít významný vliv na jejich následné vypořádání.

Vztah mezi oprávněným držitelem a skutečným vlastníkem věci je upraven v § 130 odst. 1 a 2 ObčZ. Podle tohoto ustanovení má oprávněný držitel tatáž práva jako vlastník, to znamená, že může věc užívat, požívat, dokonce ji i znehodnotit nebo zničit, aniž by měl vůči němu vlastník jakýkoli nárok. Ve zmíněném ustanovení je pak výslovně zdůrazněno držitelovo právo na plody a užitky z věci po dobu trvání jeho oprávněné držby. Z toho lze vyvodit, že se oprávněný držitel stává jejich vlastníkem a není povinen užitky a plody vydat, příp. za ně poskytnout peněžitou náhradu. Může se jednat jak o plody naturální, tak o plody civilní. Vlastníkem přirozených plodů se držitel stává, jakmile dojde k jejich oddělení. Dokud jsou součástí věci hlavní, budou stejně jako ona náležet vlastníkovu věci. Oprávněnému držiteli připadají i právní plody, které za jeho držby dospěly, a to i když nebyly v době oprávněné držby vybrány.¹⁰² Držitel v dobré víře je oprávněn požadovat po vlastníkovu náhradu nákladů, které tento účelně vynaložil na věc v rozsahu zhodnocení věci ke dni jejímu vrácení, a to v obvyklé hodnotě tohoto zhodnocení.¹⁰³ Nemá naproti tomu nárok na náhradu nákladů vynaložených na běžnou údržbu a provoz věci, neboť měl z jejího oprávněného užívání sám prospěch. Pokud by však došlo v důsledku údržby k podstatnějšímu zhodnocení věci, bylo by možné s ohledem na konkrétní situaci o náhradě nákladů uvažovat. Na rozdíl od držitele neoprávněného mu zákon výslovně nezakládá právo oddělit si od věci to, čím ji vlastním nákladem zhodnotil (tzv. *ius tollendi*). Argumentem a *minori ad maius* lze však dovodit, že i toto právo mu náleží, pokud ovšem oddělením části věci nedojde ke zhoršení její podstaty.¹⁰⁴

Práva a povinnosti neoprávněného držitele vůči vlastníku věci jsou upraveny v ustanovení § 131 ObčZ. Vzhledem k tomu, že neoprávněnému držiteli nenáleží stejná oprávnění jako vlastníkovu věci, musí spolu s předmětem držby vydat i plody a užitky z věci. Za spotřebované plody a užitky je povinen vlastníkovu poskytnout

¹⁰² Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M.: Občanský zákoník – komentář, 10. vydání. Praha: C.H.Beck, 2006, str. 524

¹⁰³ Fiala, J., Kindl, M. et al. : Občanský zákoník. Komentář I. díl, 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, str. 400

¹⁰⁴ Spáčil, J.: Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku, 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, str. 82 – 83

peněžitou náhradu v souladu s § 458 ObčZ. Neoprávněný držitel je dále povinen nahradit veškerou škodu, která neoprávněnou držbou vznikla, odpovídá tedy i za zničení nebo znehodnocení věci. Na rozdíl od držitele v dobré víře má právo na náhradu nákladů nutných pro údržbu a provoz věci. Těmito náklady je třeba rozumět náklady nutné pro zachování věci s tím, že po vlastníku nelze požadovat úhradu těch nákladů, které neoprávněný držitel vynaložil, aby mohl věc používat pro sebe.¹⁰⁵ Nárok na náhradu nákladů však nemůže být uplatněn samostatně, neboť si jej neoprávněný držitel může podle § 131 odst. 1 ObčZ pouze odpočítat od nároku, který vůči němu vlastník uplatňuje. Neoprávněnému držiteli je výslovně přiznáno *ius tollendi*, tedy právo oddělit si od věci to, čím ji svým nákladem zhodnotil, je-li to možné bez zhoršení podstaty věci.

Úprava de lege ferenda

Podle § 981 NOZ je držitelem ten, kdo vykonává právo pro sebe. Nový občanský zákoník tedy opouští od rozeznávání držby věci jako hmotných předmětů a držby práv, neboť je zřejmé, že i při držbě věci nejde než o držbu práva, a to práva vlastnického.¹⁰⁶ Předmětem držby mají napříště být jen práva, a to ta, která lze právním jednáním převést na jiného a která připouští trvalý nebo opakovaný výkon. Výslovně jsou z předmětu držby vyloučena práva osobnostní.

Dělení na držbu oprávněnou a neoprávněnou zůstává zachováno. Oprávněným držitelem je ten, kdo drží právo na základě právního důvodu nebo kdo se ujme držby svou mocí, aniž tím ruší cizí držbu nebo jiné právo. Právní postavení oprávněného držitele je upraveno v ustanovení § 989 NOZ. Podle něj smí oprávněný držitel v mezích právního řádu věc držet a užívat ji, ba ji i zničit nebo s ní i jinak nakládat, a není z toho nikomu odpovědný. Oprávněnému držiteli náleží všechny plody věci, jakmile se oddělí. Jeho jsou také všechny již vybrané užitky, které za držby dospěly.

V případě neoprávněné držby je nově rozlišováno na držbu poctivou a nepoctivou. Příčina tohoto rozlišení je podle důvodové zprávy v tom, že držbu lze nabýt i bez platného právního důvodu (pak pojmově nemůže jít o držbu oprávněnou), leč i za této situace musí být rozlišeny situace, kdy držitel je a kdy není v dobré víře

¹⁰⁵ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník – Velký akademický komentář, 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 573

¹⁰⁶ důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku – verze květen 2011, str. 831

zdroj:http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf

v tom směru, zda mu náleží právo, které vykonává, a v důsledku toho poskytnout dobré víře ochranu.¹⁰⁷ Nepoctivě drží ten, kdo ví nebo komu musí být z okolností zjevné, že vykonává právo, které mu nenáleží. Kdo má z přesvědčivého důvodu za to, že mu náleží právo, které vykonává, je držitelem poctivým. Poctivá držba se tedy musí opírat o přesvědčivý důvod, pouhé subjektivní přesvědčení držitele není dostačující. Ustanovení § 987 NOZ pak zakládá vyvratitelnou právní domněnku oprávněnosti a poctivosti držby. Nově je návrhem občanského zákoníku upraven důsledek doručení vindikační nebo jiné žaloby poctivému držiteli. Nejpozději doručením žaloby se poctivost držby ztrácí, ovšem pouze za podmínky, že žalobě bylo vyhověno.

Skutečnost, zda jde o držitele poctivého či nikoli, se promítne do následného vypořádání mezi vlastníkem a držitelem. Oběma držitelům je společná povinnost vydat věc jejímu vlastníkovvi a ani jeden z nich nemá právo domáhat se náhrady ceny, za kterou na sebe věc převedli. Rozdíly mezi nimi jsou, pokud jde o práva, která jim náleží. Poctivému držiteli náleží stejná práva jako držiteli oprávněnému. V mezích právního řádu je oprávněn s předmětem držby nakládat a připadají mu plody a užítky z věci. Naproti tomu nepoctivý držitel je povinen vydat nejen věc, ale i veškerý užitek, kterého držbou nabyl, a nahradit ten, který by získala zkrácená osoba. Odpovídá i za veškerou škodu, která z jeho držby vzešla.

Rozdíly jsou patrné, i pokud jde o náhradu nákladů. Poctivému držiteli podle § 990 NOZ nenáleží náhrada obvyklých udržovacích nákladů, má však nárok na náhradu nákladů nutných, tj. nezbytných pro zachování podstaty věci. Je oprávněn požadovat i náhradu nákladů účelně vynaložených, které zvyšují užitečnost věci nebo její hodnotu. Zhodnocení věci se má posuzovat podle přítomné hodnoty, tj. podle hodnoty vydávané věci ke dni jejího vydání, nanejvýš však do limitu skutečných nákladů (hradí se to, co je z obojího menší).¹⁰⁸ Náklady učiněné poctivým držitelem ze záliby nebo pro okrasu se hradí pouze částečně. Poctivý držitel může požadovat jen to, oč se zvýšila obecná hodnota vydávané věci, příp. si může namísto částečné náhrady odejmout z předmětu to, oč jej vylepšil, pokud je to možné bez porušení podstaty věci. Nepoctivému držiteli je přiznáno pouze právo

¹⁰⁷ důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku – verze květen 2011, str. 831

zdroj:http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf

¹⁰⁸ důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku – verze květen 2011, str. 832

zdroj:http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf

na náhradu nutných nákladů, jichž bylo potřeba pro zachování podstaty věci. Výjimečně mu náleží i náhrada jiných nákladů, a to podle zásad úpravy nepřikázaného jednání.¹⁰⁹

5.2. Vypořádání mezi solidárně zavázanými/oprávněnými subjekty

Společné závazkové právní vztahy, mezi něž patří i závazky solidární,¹¹⁰ jsou obecně upraveny v § 511 až § 515 ObčZ. Pro všechny společné obligace je typická mnohost subjektů na jedné, příp. obou stranách právního vztahu. Pokud vystupuje více subjektů na dlužnické straně, hovoříme o společných závazcích (pasivní závazky), v případě dvou a více subjektů oprávněných se jedná o společná práva (aktivní závazky).

Podle toho, v jakém rozsahu jsou dlužníci/věřitelé ve vztahu k druhé straně zavázáni/oprávněni, rozlišujeme závazky dílčí a solidární. Dílčí závazky lze charakterizovat tak, že každý spoludlužník je vůči věřiteli zavázán pouze k plnění určité části z celého dluhu. Splní-li svůj díl dluhu, zanikne jeho závazek, zatímco závazky ostatních dlužníků trvají nadále. Obdobné je to i v případě více věřitelů, kdy každý z nich je oprávněn požadovat pouze svůj podíl na pohledávce. Tento typ společných závazků se svou povahou blíží závazkům jednoduchým, neboť každý ze spoluvěřitelů má samostatnou pohledávku, zrovna tak jako každý ze spoludlužníků má svůj samostatný dluh (díl dluhu). Plnění jednotlivých subjektů je omezeno výší jejich podílů, z tohoto důvodu není ani nutné mezi nimi cokoli vypořádávat.

Mnohem zajímavější s ohledem na dané téma práce budou závazky solidární. Jejich podstatou je, že každý z více subjektů je ve vztahu k druhé straně zavázán či oprávněn k plnění celému. Pro solidaritu je typická existence vzájemných vnitřních vztahů mezi subjekty stojícími na téže straně právního vztahu, které určují, jaké podíly na společném dluhu nebo společné pohledávce připadají na každého účastníka. Ve vztahu k druhé straně je velikost podílu bezvýznamná, výše podílů však bude mít vliv při vzájemném vypořádání mezi solidárně zavázanými či oprávněnými subjekty.

¹⁰⁹ důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku – verze květen 2011, str. 833

zdroj:http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf

¹¹⁰ Pojem závazek bude používán jak ve smyslu právního vztahu, tak ve smyslu povinnosti z něj vyplývající.

Pokud jde o vztah mezi dílčími a solidárními závazky vychází současná občanskoprávní úprava v případě dělitelného plnění z právních vztahů dílčích – společný závazek s dělitelným plněním se v pochybnostech považuje za závazek dílčí. O závazek solidární půjde, jen je-li to stanoveno zákonem, konstitutivním rozhodnutím soudu nebo je to účastníky v dohodě výslovně vyjádřeno. Pasivní solidarita může vyplývat i z povahy plnění.

Solidaritě dlužnické je věnováno ustanovení § 511 ObčZ. Její podstatou je, že každý z více dlužníků je zavázán poskytnout věřiteli celé stejné plnění a věřitel je oprávněn požadovat plnění po kterémkoli z nich. Pro věřitele je pasivní solidarita výhodná, neboť může požadovat plnění po kterémkoli (jednom, několika či všech) ze spoludlužníků a jeho možnost dosáhnout uspokojení své pohledávky se tak zvyšuje, než má-li zdroj k uspokojení jen jeden. Věřitel je oprávněn zvolit si i míru, v jaké bude splnění dluhu po tom kterém solidárním dlužníku požadovat, přičemž způsob, jakým se dlužníci podílejí na společném dluhu, není pro věřitele relevantní. Velikost jednotlivých podílů na společném dluhu bude hrát významnou roli až při vzájemném vypořádání mezi nimi.

V rozsahu, ve kterém jeden z dlužníků splní společný závazek, zanikají i závazky ostatních spoludlužníků. K vypořádání dojde tehdy, má-li dlužník plnit, nebo pokud plnil více, než by odpovídalo vnitřnímu poměru mezi solidárně zavázanými. Ekonomicky nevyvážený stav, který může za dané situaci vzniknout, je řešen prostřednictvím postihových vztahů, tzv. regresů.¹¹¹

Dříve než dlužník poskytne věřiteli plnění převyšující jeho podíl, je podle § 511 odst. 2 ObčZ oprávněn požadovat od ostatních spoludlužníků, aby splnili dluh podle svých podílů, anebo jej jinak dluhu v tomto rozsahu zbavili. Jedná se o tzv. právo předběžného postihu – preventivního regresu, přičemž dlužník se může svého práva domáhat i soudní cestou. Neochota či neschopnost spoludlužníků plnit svou část dluhu se ve vztahu k věřiteli nicméně nikterak neprojeví a nemění nic na tom, že dotyčný dlužník musí věřiteli požadované plnění poskytnout. V tomtéž ustanovení je dlužníku zároveň uložena povinnost vyrozumět bez zbytečného odkladu další spoludlužníky o uplatněném nároku věřitele. Smyslem notifikační povinnosti je dát ostatním dlužníkům možnost uplatnit své námitky, které proti

¹¹¹ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník – Velký akademický komentář, 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 1461

věřitelově pohledávce mají. Neučiní-li dlužník své povinnosti zadost, mohou nenotifikovaní solidární dlužníci použít tyto námitky vůči němu samému, pokud by po nich později vymáhal úhradu toho, co za ně nad rámec svého podílu věřiteli poskytl.¹¹²

Splnil-li dlužník více, než podle vnitřního poměru připadá na jeho podíl, má vůči ostatním solidárně zavázaným subjektům právo následného (subrogačního, postihového) regresu, které je zakotveno v odstavci třetím § 511 ObčZ. Jeho obsahem je oprávnění dlužníka žádat od ostatních náhradu plnění, které za ně věřiteli poskytl, a to podle velikosti jejich podílů. Podíly jednotlivých spoludlužníků na dluhu jsou primárně určeny smlouvou, právním předpisem nebo rozhodnutím soudu, nejsou-li stanoveny žádným z předchozích právních důvodů, nastupuje podpůrně zákonná domněnka rovnosti podílů.¹¹³ Pokud některý z dlužníků není schopen poskytnout úhradu za svůj podíl, rozvrhne se jeho podíl rovným dílem mezi zbývající spoludlužníky. Proti insolventnímu dlužníkovi vzniká každému samostatný závazek na vyrovnání.

Pluralita na straně věřitelů, kdy věřitelé jsou vůči dlužníkovi oprávněni společně a nerozdílně, je upravena v § 513 až § 515 ObčZ. Jak bylo zmíněno, ani solidarita věřitelů není presumována, nýbrž vzniká jen z taxativně stanovených zavazovacích důvodů, a to buď ze zákona, rozhodnutí soudu nebo dohody.

Podstata aktivní solidarity spočívá v právu každého věřitele požadovat celé plnění a v dlužníkově povinnosti splnit dluh v celém rozsahu tomu věřiteli, který jej o plnění požádá jako první. Jednotlivé pohledávky věřitelů si konkurují, neboť uspokojen bude pouze ten z věřitelů, který jako první vyzve dlužníka k plnění, vykoná tzv. právo předstihu neboli prevence. Do té doby má právo volby dlužník, kterému z věřitelů bude plnit. Vyžití práva prevence má koncentrační účinky – předstížení spoluvěřitelé již nejsou oprávněni žádat od dlužníka plnění a dlužník je povinen splnit závazek výhradně tomu věřiteli, který vůči němu právo prevence uplatnil jako první. Jakmile dlužník poskytne věřiteli celé plnění, zaniká jeho závazek i ve vztahu k ostatním solidárním věřitelům. Zda proběhne mezi věřiteli následné vypořádání, závisí čistě jen na právním poměru, který mezi věřiteli existuje.

¹¹² Lavický, P.: Solidární závazky, 1. vydání. Praha, C. H. Beck, 2004, str. 60

¹¹³ Lavický, P.: Solidární závazky, 1. vydání. Praha, C. H. Beck, 2004, str. 57 – 58,

Zákon právo subrogačního regresu výslovně nezakládá. Rovněž určení podílů na společné pohledávce je ponecháno výlučně na právním vztahu mezi věřiteli; zákonná domněnka rovnosti podílů se neuplatní ani subsidiárně.¹¹⁴

Úprava de lege ferenda

Úprava společných dluhů a pohledávek v ustanoveních § 1847 až § 1857 NOZ se nijak zásadně neliší od platné právní úpravy. To platí především o závazcích solidárních, není proto nutné novou právní úpravu z hlediska vypořádání mezi solidárně zavázanými či oprávněnými subjekty více rozebírat. Snad bych jen zmínila, že jsou v osnově občanského zákoníku nově upraveny i pasivní dílčí závazky, jejichž úpravu stávající občanský zákoník neobsahuje, ačkoli z nich v případě dělitelného plnění paradoxně vychází.

5. 3. Vypořádání v důsledku bezdůvodného obohacení

Institut bezdůvodného obohacení je obecně upraven v ustanoveních § 451 až § 459 ObčZ. Smyslem jeho úpravy je snaha zabránit tomu, aby se kdokoli obohatil na úkor druhého bez právem uznaného důvodu. Obohacením se přitom rozumí jak nabytí majetku nového (obohacení přímé), tak i nezmenšení majetku stávajícího, ačkoli k němu dojít mělo (obohacení nepřímé).

Zásada zakazující se bezdůvodně obohacovat na úkor druhých je vyjádřena v § 451 odst. 1 ObčZ. V druhém odstavci téhož paragrafu jsou pak upraveny jednotlivé skutkové podstaty bezdůvodného obohacení – bezdůvodným obohacením je majetkový prospěch získaný plněním bez právního důvodu, plněním z neplatného právního úkonu nebo plněním z právního důvodu, který odpadl, jakož i majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů. Ustanovení § 454 ObčZ rozšiřuje výčet skutkových podstat i o plnění za jiného.¹¹⁵ O bezdůvodné obohacení naopak nejde v případě plnění dluhu promlčeného či plnění dluhu neplatného jen pro nedostatek formy, anebo v případě přijetí plnění ze hry nebo sázky uzavřené mezi fyzickými osobami.

Bez důvodné obohacení je samostatným zavazovacím důvodem, na jehož

¹¹⁴ Lavický, P.: Solidární závazky, 1. vydání. Praha, C. H. Beck, 2004, str. 59

¹¹⁵ Výčet skutkových podstat bezdůvodného obohacení je soudní praxí považován za taxativní, např. R 25/1986, R 1/1971.

základě vzniká dvoustranný právní vztah mezi postiženým¹¹⁶ a tím, kdo se na jeho úkor obohatil. Není-li možné postiženého zjistit, musí se majetkový prospěch vydat státu. Základem takto vzniklé obligace je povinnost obohaceného vydat předmět bezdůvodného obohacení, příp. za něj poskytnout peněžitou náhradu, které odpovídá oprávnění postiženého vydání majetkového prospěchu požadovat. Povinnost vyplývající z existence bezdůvodného obohacení je přitom objektivní povahy. Není svázána se zaviněním. Podmínkou jejího vzniku není ani protiprávní čin obohaceného, rovněž jeho deliktní způsobilost nehraje žádnou roli. Případná dobrá víra toho, kdo majetkový prospěch získal, bude mít význam až z hlediska rozsahu vydání bezdůvodného obohacení. Rozhodující je tedy pouze objektivně nastalý stav obohacení, k němuž došlo bez právem uznaného důvodu.

Ustanovení o bezdůvodném obohacení mají subsidiární povahu. Právo na vydání bezdůvodného obohacení lze uplatnit jen tehdy, nejsou-li dány předpoklady pro dosažení stejného uspokojení z jiného právního titulu (např. z titulu náhrady škody).

Rozsah nároku z bezdůvodného obohacení je upraven v ustanovení § 458 ObčZ. Obohacený je v první řadě oprávněn požadovat zpátky to plnění (věc či jinou majetkovou hodnotu), které bylo druhou stranou bezdůvodně na jeho úkor získáno. Jedná se o tzv. restituční nárok. Odčerpáním neoprávněně získaných majetkových hodnot má být dosaženo předešlého stavu.¹¹⁷ Základní podmínkou pro tento způsob vypořádání je, aby restituce byla dobře možná, to znamená, aby byla nejen technicky proveditelná, ale i ekonomicky účelná. Podle soudní praxe není majetková restituce ekonomicky účelná, jestliže by vydáním obohacení došlo k znehodnocení nebo dokonce zničení věcí, jež by jinak mohly sloužit svému účelu.¹¹⁸

Nelze-li vrátit přijaté plnění in natura, může se postižený na druhém místě domáhat náhradního peněžitého plnění. Výše finanční náhrady musí podle soudní praxe odpovídat obvyklé ceně bezdůvodného obohacení v době, kdy bylo získáno. Rozhodující je tedy doba, kdy k obohacení došlo a nikoli okamžik, kdy se požaduje vydání. Obohacený má ze zákona právo jen na náhradu nutných nákladů, které

¹¹⁶ Ten, komu vznikla majetková újma.

¹¹⁷ Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M.: Občanský zákoník – komentář, 10. vydání. Praha: C.H.Beck, 2006, str. 807

¹¹⁸ srov. R 38/1977

na věc vynaložil, a to bez zřetele k tomu, zda byl v dobré víře či nikoli. Nutnými náklady se rozumí náklady nezbytné na údržbu věci a její provoz, které by měl stejně vynaložit i ten, komu se věc vrací.

Užitky z věci jsou předmětem restitučního nároku, jen pokud obohacený nejednal v dobré víře. Nedostatek dobré víry na straně obohaceného musí prokázat ten, kdo se vydání majetkového prospěchu domáhá, neboť i v tomto případě se dobrá víra předpokládá. Za spotřebované užitky musí být poskytnuta finanční kompenzace.

Skutečnost dobré víry je zohledněna i v ustanovení § 459 ObčZ, které pamatuje na situace, kdy vymáhání bezdůvodného obohacení, zejména spočívá-li v penězích, bude spojeno s obtížemi, protože za něj byly pořízeny věci exekučně nepostižitelné. Na základě tohoto ustanovení může soud na návrh oprávněného rozhodnout, že právo na vydání majetkového prospěchu může být uspokojeno z věcí takto nabytých, a to i když podle § 322 o. s. ř. nepodléhají soudnímu výkonu rozhodnutí. Předpokladem uvedeného postupu soudu je právě absence dobré víry u toho, kdo má bezdůvodné obohacení vydat. Do doby, než bude nárok postiženého uspokojen, je obohacenému zakázáno s těmito věcmi jakkoli nakládat. Stejně lze posupovat i v případě, že bezdůvodným obohacením byla věc, kterou obohacený směnil za věc nepodléhající výkonu rozhodnutí.

Úprava de lege ferenda

Ustanovení o bezdůvodném obohacení se v novém občanském zákoníku nacházejí ve čtvrté části (relativní majetková práva), v hlavě, která se zabývá závazky z jiných právních důvodů, tzv. závazky z kvazideliktů. Tímto zařazením se zcela správně zohledňuje skutečnost, že ke vzniku závazku z bezdůvodného obohacení není nevyžadován ani protiprávní čin obohaceného, ani jeho zavinění. Právní úprava bezdůvodného obohacení proto nemá být nadále spojena s odpovědností za škodu, jako je tomu doposud. Strany závazku se označují jako obohacený a ochuzený.

Povinnost vydat to, oč se kdokoli na úkor jiného bez spravedlivého důvodu obohatí, je vyjádřena v § 2961 odst. 1 NOZ. Jaké obohacení je ospravedlněné a jaké nikoli, nelze podle důvodové zprávy usuzovat jen z existence či neexistence právního důvodu, ale i ze zásad slušnosti a zvyklostí soukromého života (např. spropitné se

poskytuje bez právního důvodu, ale přesto nejde o bezdůvodné obohacení).¹¹⁹ V odstavci druhém je pak obecná povinnost doplněna výčtem typických případů bezdůvodného obohacení. Bezdůvodně se podle něj obohatí zvláště ten, kdo získá majetkový prospěch plněním bez právního důvodu, plněním z právního důvodu, který odpadl, protiprávním užitím cizí hodnoty nebo tím, že za něho bylo plněno, co měl po právu plnit sám. Z uvedené formulace vyplývá, že se jedná o výčet pouze demonstrativní, což je rozdíl oproti právní úpravě stávající, kde jsou povětšinou důvody bezdůvodného obohacení chápány jako výlučné.

Subsidiární charakter ustanovení o bezdůvodném obohacení zůstává zachován. Výslovně je stanoveno, že v tom rozsahu, v jakém lze využít k vymožení náhrady jiné právo, není možné uplatnit právo na vydání bezdůvodného obohacení.

Shodně se stávající právní úpravou má v rámci vypořádání primárně dojít k vydání věci nebo jiného předmětu, který obohacený bezdůvodně získal. Tímto bude obnoven původní stav. Není-li vydání předmětu bezdůvodného obohacení dobře možné, má být poskytnuta náhrada v penězích. Návrh nového občanského zákoníku výslovně přejímá soudní praxí dovozené pravidlo, že výše peněžní náhrady musí odpovídat obvyklé ceně. Zároveň z tohoto pravidla stanoví dvě výjimky. Jedna z nich se týká situací, kdy bylo plněno za úplatu na základě neplatného či následně zrušeného právního jednání. Ochuzený má v tomto případě právo na náhradu ve výši ceny ujednané, neboť není za daných okolností rozumného důvodu požadovat náhradu ceny obvyklé.¹²⁰ To ovšem neplatí, pokud by ujednaná cena zakládala svou výši neplatnost smlouvy.

Při vypořádání mezi ochuzeným a obohaceným je v novém občanském zákoníku více brána v potaz dobrá víra a poctivost obohaceného. Tímto má být pravděpodobně zohledněna skutečnost, že obohacený musí vydat to, co nabyl a čím se obohatil, aniž by se choval protiprávně. Obohacený, který získal majetkový prospěch v dobré víře a který jej nemůže dobře vydat, tak není povinen k peněžité náhradě. K peněžité náhradě není obohacený povinen ani v případě, že mu bylo plněno bez jeho souhlasu a on nemůže plnění vydat zejména proto, že spočívalo ve výkonech (např. někdo bez souhlasu oprávněné osoby upraví na její zahradě živý

¹¹⁹ důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku – verze květen 2011, str. 1154
zdroj:http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf

¹²⁰ důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku – verze květen 2011, str. 1158
zdroj:http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf

plot nebo pokosí trávu). Avšak v případě, že bylo plněno podle úplatné smlouvy, která byla neplatná nebo byla zrušena, může se ochuzený domáhat peněžitého plnění ve výši sjednané úplaty.

Poctivost obohaceného je významná i pro rozsah vzájemného vypořádání. Kdo plnil bezdůvodně poctivému příjemci, má podle ustanovení § 2971 NOZ právo domáhat se vydání toho, co od něho nabyl v rozsahu, v jakém obohacení při uplatnění práva trvá. V případě poctivého příjemce má tak být bezdůvodné obohacení a rozsah jeho vydání nově posuzováno k okamžiku, kdy se požaduje vydání a nikoli k okamžiku, kdy bylo nabyto.¹²¹ U nepoctivého příjemce, tj. u toho, kdo obohacení nabyl ve zlé víře, zůstává rozhodující doba, kdy k bezdůvodnému obohacení došlo. Nepoctivý příjemce musí vydat vše, co obohacením nabyl, a to včetně plodů a užitků. Je též povinen nahradit užitek, který by ochuzený byl získal.

Stejně jako doposud má ten, kdo předmět bezdůvodného obohacení vydává, právo na náhradu nutných nákladů, které na věc vynaložil. Nově si navíc si může od věci oddělit vše, čím ji na svůj náklad zhodnotil, je-li to možné bez zhoršení její podstaty věc (*ius tollendi*).

¹²¹ důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku – verze květen 2011, str. 1159
zdroj:http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zabývala právním institutem vypořádání z obecného hlediska i tak, jak se vyskytuje v jednotlivých ustanoveních občanského zákoníku, tj. v souvislosti se zánikem podílového spoluvlastnictví, se zánikem společného jmění manželů a též v souvislosti s vypořádání dědiců v dědickém řízení. Popsány byly i některé další případy, kde se právní institut vypořádání uplatní, i když to není zákonem výslovně stanoveno. Obecně lze shrnout, že i když má vypořádání ve všech uvedených situacích různý obsah i rozsah, vždy se jedná o určitý postup, jehož smyslem je likvidace stávajících právních vztahů a zároveň tvorba hmotněprávních vztahů nových, které odpovídají změněným poměrům mezi dvěma a více subjekty. Cílem vypořádání je tedy upravit vztahy mezi subjekty tak, aby odpovídaly novým poměrům, které mezi nimi nastaly v důsledku právem předvídané skutečnosti.

Uvedeného cíle může být dosaženo různými způsoby. V souladu s povahou soukromoprávních vztahů, je preferována dohoda účastníků daného hmotněprávního vztahu. Jedná se o ideální formu řešení vztahů mezi subjekty, která umožňuje přihlídnout k jejich zájmům a potřebám a takto předejít i jejich budoucím sporům. Není-li takové dohody dosaženo, přichází v úvahu další možnosti stanovené zákonem. Většinou jsou majetkové vztahy uspořádány autoritativním rozhodnutím soudu, které je vydáno na návrh některého z účastníků. Jen výjimečně soud postupuje ze své úřední povinnosti.

Závěrem bych chtěla podotknout, že cílem mé práce nebylo přinést kompletní analýzu všech aspektů a situací, které s vypořádáním souvisejí, ale spíše shrnout pozitivní úpravu nejběžnějších případů, kde se lze s institutem vypořádání v občanském zákoníku setkat, a to s přihlídnutím k soudnímu výkladu. Zmíněna je i připravovaná právní úprava, která do oblasti vypořádání přinese především formulační zpřesnění a výslovné stanovení některých praxí a teorií dovozovaných pravidel, což je jistě žádoucí.

Použitá literatura

- Bureš, J., Drápal, L., Mazanec, M.: Občanský soudní řád, komentář, 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2001
- Dvořák, J., Spáčil, J.: Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. Praha: Aspi, 2007
- Dvořák, J.: Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI, 2004
- Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník – Velký akademický komentář, 1. svazek. Praha: Linde, 2008
- Eliáš, K., Zuklínová, M.: Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Praha: Linde, 2001
- Fiala, J., Kindl, M. a kol. : Občanské právo hmotné. Plzeň: nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., 2007
- Fiala, J., Kindl, M. et al. : Občanský zákoník. Komentář. I. díl, 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009
- Holub, M., Bičovský, J., Pokorný M.: Společné jmění manželů – 2. vydání. Praha: Linde, 2009
- Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J.: Občanský zákoník – poznámkové vydání s judikaturou a literaturou, 10. vydání. Praha: Linde 2005
- Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J.: Občan a vlastnictví v českém právním řádu. Praha: Linde, 2002
- Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M.: Občanský zákoník – komentář, 10. vydání. Praha: C.H.Beck, 2006
- Knappová, M., Švestka, J. et al.: Občanské právo hmotné díl I. – III. Praha: ASPI, 2002
- Kozák, J., Budín, P., Dadam, A., Pach, L.: Insolvenční zákon a předpisy související. Nařízení rady (ES) o úpadkovém řízení – komentář. Praha: ASPI, 2008
- Králík, M.: Podílové spoluvlastnictví v občanském zákoníku. Praha: C.H.Beck, 2008
- Kučera, R.: Dědictví. Praha: Linde, 2001
- Lavický, P.: Solidární závazky, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004
- Mikeš, J., Muzikář L.: Dědické právo. Praha: Linde, 2007
- Plecitý, V., Vrabc, J., Salač, J.: Základy občanského práva. Plzeň: nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., 2005

Schelleová, I. et al.: Dědictví a dědické právo. Brno: Computer press, 2007

Spáčil, J.: Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku, 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005

Šarman, J.: Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006

Winterová, A. et al: Civilní právo procesní. Praha: Linde, 2004

Zelenka, J. et al.: Insolvenční zákon, II. Aktualizované vydání. Praha: Linde, 2008

Zuklínová, M., Radvanová, S.: Kurs občanského práva – instituty rodinného práva. Praha: C.H.Beck, 1999

Odborné články

Dvořák, J., Spáčil, J.: Vypořádání společného jmění manželů v soudním řízení, Právní fórum, 2007, č. 7

Chalupa, L., Zúžení společného jmění manželů po rozvodu manželství a dědické řízení. Bulletin advokacie, 2006, č. 7 – 8

Chalupa, L.: Zákonná kritéria příkazání společné věci. Bulletin advokacie, 2008, č. 4

Kralíčková, Z.: Vypořádání společného jmění manželů a obecná výkladová pravidla a zásady právní, Bulletin advokacie, 2006, č. 10

Kralík, M.: Podílové spoluvlastnictví a společné jmění manželů (vybrané otázky vzájemných vztahů). Právní rozhledy, 2008, č. 21

Lužná, R.: Vypořádání společného jmění manželů dohodou po právní moci rozsudku o rozvodu. Právo a rodina, 2007, č. 6

Ryšánek, Z.: Cena majetku v dědickém řízení po 1. 1. 2001, Ad Notam, 2000, č. 6

Schelleová, I.: Řízení o dědictví – účastníci řízení. Právní praxe v podnikání, 1997, č. 11

Sprinz, P.: Zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, uveřejněný dne 1. 10. 2008 na portálu www.epravo.cz

Thesis abstract

Legal institute of settlement

The aim of the thesis is to characterize the legal institute of settlement from a general viewpoint, as well as to describe the most common situations where the institute of settlement is applied according to Civil Code.

The thesis is composed of five chapters.

The chapter One is introductory and characterizes the settlement as a process, in which the existing relations between subjects are liquidated while new ones are formed concurrently.

The following chapter is divided into four subchapters relating to the settlement of common property. The first of them explains what the co-ownership means in Civil law. Then the both ways of termination and settlement of common property are described, i.e. the termination of a settlement of common property by an agreement of co-owners and by a decision of court. The last subchapter is devoted to legal regulations of co-ownership in new Civil Code which is expected to be passed.

The chapter Three is focused on the settlement of community property. The property relations between spouses are mostly necessarily settled when the marriage has terminated by death or by dissolution of marriage. In two specific cases the community property terminates and must be settled, although the marriage still exists. It occurs in case of bankruptcy adjudication over the property of one of the spouses or if the sentence of property forfeiture has been imposed on one of the spouses. Possible ways of settlement are described in all these situations.

The fourth chapter of the thesis is focused on the distribution and settlement of descendants' estate. The property relations between heirs are settled in obligatory probate proceeding, which is initiated ex officio after the death of an individual.

The concluding chapter analyses other situations, in which the property relations are settled, however, not expressly mentioned in the Civil Code. It introduces a settlement between the owner and possessor, a settlement of jointly bounded and beneficiary subjects or a settlement of claims arising out of unjust enrichment.

Název diplomové práce v anglickém jazyce a klíčová slova:

The legal institute of settlement

Klíčová slova:

vypořádání

spoluvlastnictví

společné jmění manželů

dědictví

Keywords:

settlement

co-ownership

community property of spouses

descendants' estate

